

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวคิด หลักการและทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 5 ตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน

ตอนที่ 2 แนวการศึกษาพฤติกรรม

ตอนที่ 3 สังคมพหุวัฒนธรรม

ตอนที่ 4 เทคนิคและวิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายละเอียดในแต่ละตอนมีดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน

1.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 81 กำหนดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ จึงได้มีการยกร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 เป็นต้นมา ซึ่งในหมวด 6 ว่าด้วยมาตรฐานและการประกันคุณภาพ การศึกษา มาตรา 49 ได้กำหนดให้มี สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา เรียกโดยย่อว่า “สมศ.” มีฐานะเป็นองค์การมหาชน ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 117 ตอนที่ 99 ก เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2543 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 4 พฤศจิกายน 2543 ในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพนั้น จำเป็นต้องใช้หลักการบริหารจัดการ เช่นเดียวกับการบริหารหรือดำเนินกิจการต่างๆ ที่ต้องมีการดำเนินงานให้เป็นระบบครบวงจรโดยมีขั้นตอนที่สำคัญประการหนึ่งคือ การประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลย้อนกลับอันจะสะท้อนให้เห็นถึงผลการดำเนินงานที่ผ่านมาว่าบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้เพียงใด รวมทั้งมีจุดอ่อนหรือปัญหาในเรื่องใดบ้างที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้การวางแผนและการดำเนินงานระยะต่อไปบรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้จึงต้องให้ความสำคัญกับการประเมิน โดยเฉพาะการประเมินคุณภาพภายนอก จากหน่วยงานที่เป็นกลางคือ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือเรียกสั้นๆว่า สมศ. เพราะจะทำให้เกิดกลไกในการตรวจสอบอย่างจริงจัง รวมทั้งกระตุ้นให้หน่วยงานที่จัดการศึกษา ตั้งแต่ระดับชาติถึงหน่วยงานที่เล็กที่สุด คือ

สถานศึกษาและภายในห้องเรียนต้องมีการประเมินตนเองเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2552)

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษามีเป้าหมายในการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาเพื่อพัฒนามาตรฐานการศึกษา โดยสถานศึกษาทุกแห่งจะได้รับการประเมินคุณภาพภายนอกอย่างน้อย 1 ครั้งในทุกๆ 5 ปี การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นกระบวนการทางการศึกษาเพื่อสร้างความมั่นใจและให้หลักประกันต่อผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม ว่าสถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและเอกชนอันก่อให้เกิดคุณูปการอย่างใหญ่หลวงต่อการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาและการยกระดับศักยภาพการแข่งขันของประเทศไทยในสังคมโลก (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2546)

การจัดการศึกษาถือเป็นการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยรัฐได้มอบหมายให้กระทรวง ทบวง กรมต้นสังกัดและสถานศึกษาเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของสังคมให้แก่ผู้รับบริการ คือผู้เรียนและผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้รับบริการโดยตรงรวมทั้งผู้รับบริการทางอ้อม คือสถานประกอบการประชาชนและสังคมโดยรวม จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่รัฐต้องตรวจสอบประเมินผลว่า การให้บริการดังกล่าวเป็นไปตามนโยบายด้านการศึกษาของรัฐ และสนองความต้องการของลูกค้าหรือผู้รับบริการกลุ่มต่างๆ เพียงใด การที่หน่วยงานที่รับผิดชอบการประเมินคุณภาพภายนอกจำเป็นต้องเป็นองค์การมหาชน ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐประเภทหนึ่งที่ไม่ใช่ หน่วยงานราชการหรือรัฐวิสาหกิจนั้นก็เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ เพราะมีความเป็นอิสระและมีอำนาจตัดสินใจได้ทั้งในด้านการบริหารการจัดการ และการเงินของสำนักงาน ทำให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารงานให้ลุล่วงตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการบริหารตามสายการบังคับบัญชาของระบบราชการ นอกจากนี้การที่ไม่ต้องขึ้นกับหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาทำให้มีความเป็นกลางและเป็นธรรมปราศจากแรงกดดันที่จะทำให้ผลการประเมินภายนอกเบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริงอันจะก่อให้เกิดการตรวจสอบและถ่วงดุลอย่างแท้จริง และจะทำให้การประเมินคุณภาพ ภายนอกเป็นบริการสาธารณะที่เป็นสากลที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความสามารถที่จะตรวจสอบได้ว่า การจัดการศึกษาที่เป็นอยู่นั้นได้ให้สิ่งที่ผู้เรียนสังคมและรัฐต้องการด้วยคุณภาพที่ได้มาตรฐานและมีประสิทธิภาพเพียงใด

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาได้ดำเนินการประเมินคุณภาพภายนอกครั้งแรก (พ.ศ. 2544 - 2548) โดยไม่มีการตัดสินผลการประเมิน แต่เป็นการประเมินเพื่อยืนยันสภาพจริงของสถานศึกษา ขณะเดียวกันถือเป็นการสร้างความเข้าใจกับสถานศึกษาเพื่อให้ปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักการประกันคุณภาพการศึกษา สำหรับการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสอง (พ.ศ. 2549 - 2553) เป็นการประเมินตามวัตถุประสงค์ของ สมศ. ที่ระบุไว้ในพระราชกฤษฎีกาของการจัดตั้ง สมศ. โดยนำผลการประเมินคุณภาพภายนอกรอบแรกมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา รวมทั้งประเมิน

ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นเพื่อการรับรองมาตรฐานการศึกษา และการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสาม (พ.ศ. 2554 – 2558) เป็นการประเมินเพื่อยกระดับมาตรฐานคุณภาพการศึกษา โดยพิจารณาจากผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบมากกว่ากระบวนการโดยคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละสถานศึกษา ซึ่งการประเมินคุณภาพภายนอกสำหรับสถานศึกษาในรอบสามนี้ ได้ดำเนินการให้เสร็จสิ้นแล้วในเดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ซึ่งยังคงหลักการสำคัญของการประเมินคุณภาพภายนอกตามที่กำหนดในกฎกระทรวงว่า ด้วยระบบ หลักเกณฑ์และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553 หมวด 3 ที่ได้ระบุว่าการประกันคุณภาพภายนอก ให้คำนึงถึงจุดมุ่งหมายและหลักการ ดังต่อไปนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. 2554)

1. เพื่อให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
2. ยึดหลักความเที่ยงตรง เป็นธรรม และโปร่งใส มีหลักฐานข้อมูลตามสภาพความเป็นจริงและมีความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้
3. สร้างความสมดุลระหว่างเสรีภาพทางการศึกษากับจุดมุ่งหมาย และหลักการการศึกษาของชาติ โดยให้มีเอกภาพเชิงนโยบาย ซึ่งสถานศึกษาสามารถกำหนดเป้าหมายเฉพาะและพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เต็มตามศักยภาพของสถานศึกษาและผู้เรียน
4. ส่งเสริม สนับสนุน และร่วมมือกับสถานศึกษาในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา
5. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการประเมินคุณภาพและพัฒนาระบบการจัดการศึกษาของรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัวยุ ว องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น
6. คำนึงถึงความเป็นอิสระเสรีภาพทางวิชาการ เอกสิทธิ์ ปรชญา ปณิธาน/วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา

1.2 เกณฑ์การประเมิน สมศ. ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานรอบสาม

กฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553 กำหนดให้ สมศ. ทำการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาแต่ละแห่งตามมาตรฐานการศึกษาของชาติและครอบคลุมหลักเกณฑ์ในเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. มาตรฐานที่ว่าด้วยผลการจัดการศึกษาในแต่ละระดับและประเภทการศึกษา
2. มาตรฐานที่ว่าด้วยการบริหารจัดการศึกษา
3. มาตรฐานที่ว่าด้วยการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
4. มาตรฐานที่ว่าด้วยการประกันคุณภาพภายใน

การประเมินคุณภาพภายนอกรอบสามระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สมศ. ได้กำหนดตัวบ่งชี้จำนวน 12 ตัวบ่งชี้ ซึ่งครอบคลุมทั้ง 4 มาตรฐานตามที่กฎกระทรวงฯ กำหนด โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มตัวบ่งชี้ ได้แก่ กลุ่มตัวบ่งชี้พื้นฐาน จำนวน 8 ตัวบ่งชี้ กลุ่มตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ จำนวน 2 ตัวบ่งชี้ และกลุ่มตัวบ่งชี้มาตรการส่งเสริมจำนวน 2 ตัวบ่งชี้ (คู่มือการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสาม ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ฉบับสถานศึกษา, 2554) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความสอดคล้องระหว่างตัวบ่งชี้และมาตรฐานตามกฎกระทรวงฯ

กลุ่มตัวบ่งชี้	ตัวบ่งชี้	มาตรฐานตามกฎกระทรวงฯ
กลุ่มตัวบ่งชี้ พื้นฐาน	1. ผู้เรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี	ผลการจัดการศึกษา
	2. ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์	
	3. ผู้เรียนมีความใฝ่รู้ และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง	
	4. ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น	
	5. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน	
	6. ประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
	7. ประสิทธิภาพของการบริหารจัดการและการพัฒนาสถานศึกษา	การบริหารจัดการศึกษา
	8. พัฒนาการของการประกันคุณภาพภายในโดยสถานศึกษาและต้นสังกัด	การประกันคุณภาพภายใน
กลุ่มตัวบ่งชี้ อัตลักษณ์	9. ผลการพัฒนาให้บรรลุตามปรัชญา ปณิธาน/วิสัยทัศน์ พันธกิจและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถานศึกษา	ผลการจัดการศึกษา
	10. ผลการพัฒนาตามจุดเน้นและจุดเด่นที่ส่งผลกระทบต่อเป็นเอกลักษณ์ของสถานศึกษา	ผลการจัดการศึกษา
	11. ผลการดำเนินงานโครงการพิเศษเพื่อส่งเสริมบทบาทของสถานศึกษา	
กลุ่มตัวบ่งชี้ มาตรการส่งเสริม	12. ผลการส่งเสริมพัฒนาสถานศึกษาเพื่อยกระดับมาตรฐานรักษามาตรฐาน และพัฒนาสู่ความเป็นเลิศที่สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษา	การบริหารจัดการศึกษา

สำหรับงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาพฤติกรรมตามมาตรฐานที่ว่าด้วยผลการจัดการศึกษา กลุ่มตัวบ่งชี้พื้นฐาน ตัวบ่งชี้ที่ 2 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยมีเกณฑ์การพิจารณาในตัวบ่งชี้ที่ 2 ดังนี้

ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ หมายถึง ผู้เรียนที่เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง เป็นนักเรียนที่ดีของโรงเรียน และเป็นคนดีของสังคม ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ย่อยคือ

ตัวบ่งชี้ที่ 2.1 ผู้เรียนเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง

ตัวบ่งชี้ที่ 2.2 ผู้เรียนเป็นนักเรียนที่ดีของโรงเรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 2.3 ผู้เรียนมีการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

เกณฑ์การพิจารณาในตัวบ่งชี้ที่ 2 ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของ สมศ. ได้ออกแบบข้อคำถามเพื่อให้ผู้ประเมินเก็บข้อมูลจากโรงเรียนที่เรียกว่า “ตัวบ่งชี้” เป็นการสำรวจข้อมูลการปฏิบัติตนของนักเรียนที่ทุกโรงเรียนควรจะต้องจัดกิจกรรมหรือพัฒนานักเรียนมีคุณสมบัติตามตัวบ่งชี้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามมาตรฐานที่ว่าด้วยผลการจัดการศึกษา ตัวบ่งชี้พื้นฐาน ตัวบ่งชี้ที่ 2 แบ่งตามเกณฑ์การพิจารณาดังนี้

ตัวบ่งชี้ที่ 2.1 ผู้เรียนเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง

ผู้เรียนเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง หมายถึง ผู้เรียนมีคุณลักษณะของการเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ได้แก่

1. บำรุง ดูแล กตัญญู สร้างความสุข ความสบายใจให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองตามอัธยาศัย เช่น จัดหาหรือดูแลอาหารการกินของพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง มีการทอวยพร หรือของขวัญให้ตามเทศกาล เป็นต้น

2. ช่วยทำกิจกรรม การงาน เช่น ช่วยทำความสะอาดบ้านหรืองานบ้าน ช่วยซื้อของ ช่วยกิจกรรม การงานที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองขอให้ช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ เป็นต้น

3. รักษาชื่อเสียงวงศ์สกุล เช่น การไม่เสเพลเสพติด ไม่ดื่มสุรา ไม่เล่นการพนัน ไม่สร้าง ความเดือดร้อนให้แก่พ่อแม่หรือผู้ปกครอง เป็นต้น

4. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นลูกที่ดี เช่น เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ผู้ปกครอง ปฏิบัติตนในโอวาทของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไหว้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ก่อนไปและกลับจากโรงเรียน เป็นต้น

ตัวบ่งชี้ที่ 2.2 ผู้เรียนเป็นนักเรียนที่ดีของโรงเรียน

ผู้เรียนเป็นนักเรียนที่ดีของโรงเรียน หมายถึง ผู้เรียนที่มีคุณลักษณะของการเป็นนักเรียนที่ดี ได้แก่ สุขภาพ นอบน้อม โอบอ้อมอารี ช่วยเหลือผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ซื่อสัตย์ สุจริต มุ่งมานะในการเรียนดูแลรักษาสถานที่และสิ่งของทั้งส่วนรวมและส่วนตัว อยู่อย่างพอเพียง รักษาดี

ศาสน์ กษัตริย์ รักความเป็นไทย และยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และผู้เรียนที่ไม่ขาดเรียน ไม่มาสาย ไม่ออกจากการศึกษากลางคันเพราะปัญหาด้านความประพฤติ และไม่มีปัญหาด้านการปกครอง

พิจารณาจากคุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนที่ดีของโรงเรียน ดังนี้

1. สุภาพ นอบน้อม หมายถึง รู้จักให้เกียรติผู้อื่น เป็นกันเอง จริงใจ มีน้ำใจ และเป็นมิตร เช่น ทักทาย หรือ ยกมือไหว้เมื่อพบครู ก้มตัวเมื่อเดินผ่านผู้ใหญ่ ฯลฯ
2. โอบอ้อมอารี ช่วยเหลือผู้อื่น หมายถึง ช่วยเหลือคนอื่นด้วยความเต็มใจ เช่น การช่วยเพื่อนนักเรียน หรือช่วยงานครู แบ่งปันสิ่งของให้เพื่อน ฯลฯ
3. รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น หมายถึง เข้าใจและยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ตั้งใจฟังเพื่อนอภิปราย/เล่าประสบการณ์ในห้อง/รายงานหน้าชั้นเรียน ไม่พูดคุยขณะที่เพื่อนพูด ฯลฯ
3. ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา และใจ เช่น ไม่คดโกง ไม่พูดปดไม่หลอกลวง ไม่ลักขโมย ไม่ลอกการบ้าน ฯลฯ
4. มุ่งมานะในการเรียน หมายถึง ตั้งใจมุ่งมั่นศึกษาเล่าเรียน ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียน ศึกษาค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่างๆ ทบทวนบทเรียนสม่ำเสมอ ตั้งใจทำงานที่ครูมอบหมาย ฯลฯ
6. ดูแลรักษาสถานที่และสิ่งของ ทั้งส่วนรวมและส่วนตัว หมายถึง ช่วยทำนุบำรุงสถานศึกษา ดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวมและของตนเอง เช่น ทำความสะอาดห้องเรียน ปิดน้ำไฟเมื่อไม่ใช่ไม่ขีดเขียนบนโต๊ะเรียน ฯลฯ
7. อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ ฯลฯ
8. รักษาดี ศาสน์ กษัตริย์ และรักความเป็นไทย หมายถึง มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของชาติไทย ประวัติของบุคคลสำคัญ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี มีความเคารพ รัก ศรัทธาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรักความภูมิใจ และดำรงรักษาความเป็นไทย ฯลฯ
9. ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หมายถึง มีความรู้ ความเข้าใจ ยึดมั่น และดำรงรักษาระบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฯลฯ

ตัวบ่งชี้ที่ 2.3 ผู้เรียนมีการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

ผู้เรียนมีการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม หมายถึง ผู้เรียนให้การช่วยเหลือผู้อื่น หรือมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกของสังคมและปฏิบัติอยู่ตลอดเวลาจนเป็นนิสัย เช่น บริจาคเพื่อสาธารณกุศล ช่วยทำความสะอาดสถานที่สาธารณะ ดูแลผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ เป็นต้น

1.3 การวัดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน

จากการประมวลเอกสารที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ตามมาตรฐานการศึกษาที่ว่าด้วยผลการจัดการศึกษาของ สมศ. หมายถึง ปริมาณการรายงานพฤติกรรมตนเองของนักเรียนที่ปฏิบัติตามเกณฑ์ที่ สมศ. ได้กำหนดเอาไว้ในมาตรฐานที่ว่าด้วยผลการจัดการศึกษา กลุ่มตัวบ่งชี้พื้นฐาน โดยกำหนดให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ตามเกณฑ์ชี้วัด 3 ตัวบ่งชี้ย่อย คือ

ด้านการเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง

ด้านการเป็นนักเรียนที่ดีของโรงเรียน

ด้านการเป็นคนดีของสังคม

วัดโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยปรับปรุงจากแบบประเมินโรงเรียนตามตัวบ่งชี้ในเกณฑ์ชี้วัดของ สมศ. ที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการจัดการศึกษา ลักษณะของแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 6 ระดับ ตั้งแต่ ทุกครั้ง บ่อยครั้ง ค่อนข้างบ่อยครั้ง ค่อนข้างน้อยครั้ง น้อยครั้ง และไม่เคยเลย ผู้ที่ตอบได้คะแนนจากแบบสอบถามมากกว่าแสดงว่าเป็นนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาที่ว่าด้วยผลการจัดการศึกษาของ สมศ. มากกว่าผู้ที่ตอบที่ได้คะแนนจากแบบสอบถามน้อยกว่า

ตอนที่ 2 แนวการศึกษาพฤติกรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538) ได้ศึกษารวบรวมงานวิจัยเพื่อวิเคราะห์สาเหตุพฤติกรรมคนดี และคนเก่งของคนไทยที่ถูกศึกษา ตั้งแต่ช่วงอายุ 6 ถึง 60 ปี ได้สรุปพฤติกรรมที่พึงปรารถนาออกไว้ 4 ประเภท ประเภทแรก คือ พฤติกรรมการรับผิดชอบตนเองและครอบครัว หมายถึง พฤติกรรมของการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ส่วนพฤติกรรม ประเภทที่สอง คือ พฤติกรรมการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพสูง หมายถึง พฤติกรรมการทำงาน เพื่องานและเพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ ตลอดจนการรักษาระเบียบวินัยในการทำงาน มีจรรยาในวิชาชีพตนสามารถปรับตัวให้อยู่ในระบบงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประเภทที่สาม คือ พฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ หมายถึง พฤติกรรม การปรับตัวให้สามารถทำงานที่แปลกใหม่ สามารถพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้า สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งประเภทสุดท้าย คือ พฤติกรรมพลเมืองดี มีศีลธรรม จริยธรรมสูง หมายถึง พฤติกรรม การทำตามกฎหมาย ยึดมั่นในศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงาม ซึ่งพฤติกรรมที่พึงปรารถนาทั้ง 4 ประเภทนี้ เป็นตัวแทนของพฤติกรรมอีกมากมาย ที่จัดรวมเข้าเป็นพฤติกรรมของคนดีคนเก่งด้วยพฤติกรรม การทำงานจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมคนดี คนเก่ง

ในประเทศไทยได้มีการวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษาพบว่า ผู้ที่อยู่ในสถานการณ์ประเภทเดียวกันแต่ยังมีพฤติกรรมหนึ่งในปริมาณที่ต่างกันนั้นเป็นเพราะคนเหล่านั้นมีจิตลักษณะต่างๆในปริมาณที่แตกต่างกันนั่นเอง ทั้งจิตลักษณะเดิม และจิตลักษณะตามสถานการณ์ จนสามารถสรุปเป็น “ทฤษฎีต้นไมจริยธรรม” (ดวงเดือน พันธุนาวิน, 2538) โดยเสนอในลักษณะของภาพต้นไม้ใหญ่ที่มีรากแก้ว 3 ราก แสดงให้เห็นจิตลักษณะ 8 ประการที่อาจเป็นสาเหตุทางด้านจิตใจซึ่งแบ่งได้ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่รากประกอบด้วยจิตลักษณะ 3 ประการคือ สติปัญญาประสบการณ์ทางสังคม และสุขภาพจิต และส่วนที่ลำต้นประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ประการ คือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ความเชื่ออำนาจในตน เหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติ ค่านิยมและคุณธรรมที่เกี่ยวกับพฤติกรรมเป้าหมายนั้นๆ

ดวงเดือน พันธุนาวิน (2538) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เด็กในช่วงประถมปลายถึงมัธยมต้นคือการควบคุมตน เพราะเด็กวัยนี้เป็นวัยที่มีความแปรเปลี่ยนในการกระทำมาก สอดคล้องกับการสังเคราะห์งานวิจัยทั้งไทยและต่างประเทศของ ดวงเดือน พันธุนาวิน (2550) พบว่าพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในเด็กและเยาวชนมีลักษณะทางจิตที่สำคัญในการอธิบายพฤติกรรมคือ “ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน” มีความสำคัญต่อความเชื่อทางศาสนาพุทธมาก โดยเฉพาะการอยู่ในศีล และกรรมบถในส่วนจิต ลักษณะในส่วนของรากมีสุขภาพจิตเป็นปัจจัยเชิงเหตุที่สำคัญในการสร้างจิตลักษณะอื่นๆขึ้นมาและมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางศาสนา กล่าวคือ สุขภาพจิตของบุคคลจะมีผลต่อความวิตกกังวลความแปรปรวนของอารมณ์และการรับรู้ของบุคคล

ดวงเดือน พันธุนาวิน (2541) อธิบายว่าแนวการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์ โดยทั่วไปสามารถศึกษาได้จากสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ สาเหตุภายนอกตัวมนุษย์ เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม สภาพภูมิประเทศ เป็นต้น และสาเหตุภายในตัวมนุษย์ เช่น ลักษณะทางจิตใจของมนุษย์

ถิราพร ศุภสิริวุฒิ (2548) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการดูแลเกื้อหนุนบุพการี รึสูงอายุของบุตร โดยศึกษาตัวแปรใน 2 กลุ่มคือลักษณะทางจิตได้แก่ ค่านิยมเรื่องความกตัญญูกตเวที และการรับรู้ความสามารถของตนในการดูแลเกื้อหนุนบุพการี สูงอายุ สภาพแวดล้อม ได้แก่ตัวแบบจากบิดามารดา และตัวแบบจากสื่อมวลชน ผลการวิจัยพบว่า ค่านิยมเรื่องความกตัญญูกตเวที และการรับรู้ความสามารถของตนในการดูแลเกื้อหนุนบุพการี สูงอายุ ตัวแบบจากบิดามารดา และตัวแบบจากสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมการดูแลเกื้อหนุนบุพการี สูงอายุ บุตรที่มีค่านิยมเรื่องความกตัญญูกตเวทีและการรับรู้ความสามารถของตนในการดูแลเกื้อหนุนบุพการี สูงอายุ ตัวแบบจากบิดามารดาและตัวแบบจาก สื่อมวลชนสูง จะมีพฤติกรรมการดูแลเกื้อหนุนบุพการี สูงอายุของบุตรสูงกว่า บุตรที่มีลักษณะตรงกันข้าม

นพรัตน์ นาชาสิงห์ (2551) ได้ศึกษาวิจัย ทักษะทางสังคมที่เป็นผลมาจากปัจจัยภายใน คือการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านพรหมวิหาร 4 และปัจจัยภายนอกคือประสบการณ์ทางสังคม ผลการวิจัย

พบว่า นักเรียนที่มีประสบการณ์ทางสังคมสูงจะมีทักษะทางสังคมสูงกว่านักเรียนที่มีประสบการณ์ทางสังคมในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามมาตรฐานที่ว่าด้วยผลการจัดการศึกษากลุ่มตัวบ่งชี้พื้นฐาน ตัวบ่งชี้ที่ 2 กำหนดให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยอาศัยกรอบแนวคิดตามหลักพฤติกรรมศาสตร์ที่ว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจาก 2 สาเหตุ คือสาเหตุภายใน และสาเหตุภายนอก โดยเลือกศึกษา 2 ระดับ คือ ระดับนักเรียนและระดับห้องเรียน

ลักษณะที่สำคัญของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

1. เป็นวัยแห่งหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ผลลัพธ์ของพฤติกรรมในวัยนี้จะมีผลต่อบุคคลในระยะยาวในช่วงวัยอื่นต่อมา ทั้งด้านการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตคู่ เจตคติที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ในสังคม ความสับสนในบทบาทที่ไม่ชัดเจนของตนเอง เช่น ไม่แน่ใจว่าตนเองเป็นเด็กหรือเป็นผู้ใหญ่ ความคาบเกี่ยวระหว่างความเป็นเด็กกับความเป็นผู้ใหญ่ มีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของเด็กมาก เด็กจะรู้สึกวางตัวยาก ไม่รู้ว่าจะทำตัวอย่างไรจึงจะถูกต้องและเหมาะสม

2. เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม และเจตคติจะคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่เกิดขึ้น เช่น การเปลี่ยนแปลงความสนใจ ความมั่นใจเกี่ยวกับความสามารถ และความถนัดของตนเอง

3. เป็นวัยแห่งปัญหา อาจกล่าวได้ว่าเป็นวัยเจ้าปัญหามากที่สุด ส่วนใหญ่ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากสาเหตุที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายนั่นเอง ภาวะความว้าวุ่นใจ ไม่สบายใจไม่สบายตัว ทำให้เกิดความหงุดหงิด วิตกกังวลอารมณ์เสียง่าย ไม่อยากพูดคุยกับใคร หรือพูดจาขี้จวนจวนทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันในกลุ่มเพื่อน หรือพี่น้อง เกิดเป็นปัญหาทางอารมณ์และปัญหาทางสังคมของเด็กวัยนี้

4. เป็นวัยที่ต้องการเรียนรู้ความเป็นตัวของตัวเอง เด็กจะแสดงให้เห็นว่าเขาต้องการการยอมรับจากกลุ่ม และถือเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม แต่กระนั้น เด็กเองยังไม่แน่ใจในบทบาทของตน เขาต้องการรู้ว่าเขาต้องแสดงบทบาทใดในสังคม เขามีความสำคัญอย่างไรในสังคม หรือเขายังเป็นเด็กอยู่หรือเป็นผู้ใหญ่แล้ว สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าเขาต้องการความเป็นตัวของตัวเองคือ การพยายามหาเอกลักษณ์ของตนเองจากการแต่งกาย การใช้คำพูดที่เข้าใจกันเฉพาะในกลุ่มเท่านั้น

5. เป็นช่วงวัยแห่งจินตนาการชอบฝันสร้างวิมานในอากาศจินตนาการตนเองเป็นสิ่งต่างๆ หรือบุคคลต่าง ๆ ที่ตนเองชอบ เด็กสามารถแสดงออกในรูปการประพันธ์เพลง เขียนบทกลอนประกอบเพลง หรือแม้กระทั่งการแต่งกายตามแบบบุคคลในสังคมที่ตนชื่นชอบและต้องการ เอาอย่างวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องปรับตัวลำบากที่สุดในระยะหนึ่งของชีวิต เป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตเป็นช่วงที่วัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงหลายๆ อย่างและในระยะนี้ก็จะมีการพัฒนาการต่างๆ ทั้งทางด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม ด้านสติปัญญา

และด้านบุคลิกภาพ พัฒนาการดังกล่าวจะเป็นไปอย่างรวดเร็วนับเป็นวัยที่มีความสำคัญ เป็นช่วงของชีวิตระหว่างความเป็นเด็กและความเป็นผู้ใหญ่

โกศล วงศ์สรรคร์ และเลิศลักษณ์ วงศ์สรรคร์ (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัยรุ่นไว้ว่า เด็กวัยรุ่นเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ ไม่มีช่วงเวลาใดของชีวิตที่คนเราจะรู้สึกยุ่งยากใจและมีอารมณ์รุนแรงเท่ากับช่วงนี้ วัยรุ่นเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งความเจริญของเด็ก เป็นระยะที่เด็กเปลี่ยนจากการที่เคยรับฟังคำสั่งของผู้ใหญ่ และอยู่ในความคุ้มครองของผู้ใหญ่ ต้องพึ่งตนเอง ต้องตัดสินใจเอง เป็นระยะที่เขาหมกมุ่นอยู่กับกลุ่ม หรือหมู่คณะมีการกระทำที่เรียกร้องความสนใจจากเพศตรงข้าม เป็นระยะที่สติปัญญาของเด็กขยายและพัฒนาเป็นระยะที่ต้องผ่านประสบการณ์ต่างๆ และเผชิญกับปัญหาการปรับตัวหลายด้าน ฉะนั้นจิตใจของเด็กวัยนี้จึงว้าวุ่นมาก เขาไม่มีจุดยืนที่แน่นอน

สุชา จันทน์เอม (2544) ได้กล่าวถึง เหตุผลที่ทำให้วัยรุ่นเป็นวัยที่ควรแก่การศึกษาเป็นพิเศษ ซึ่งสรุปได้ในประเด็นต่อไปนี้

1. วัยรุ่นเป็นวัยที่อยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อจากวัยเด็กมาสู่วัยผู้ใหญ่ เด็กวัยรุ่นจึงมีความสับสนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับวัย บางครั้งวัยรุ่นคิดว่าตนเองยังเป็นเด็ก เพราะครู ผู้ปกครอง บิดามารดา ยังคงให้ความดูแลเอาใจใส่ราวเป็นเด็กเล็กๆ ยังไม่ปล่อยให้วัยรุ่นได้ทำอะไรอย่างอิสระเสรี และบางครั้งวัยรุ่นเองกลับคิดว่าตนเองเป็นผู้ใหญ่ เนื่องจากมีร่างกายเติบโตเหมือนผู้ใหญ่ และได้รับการบอกเล่าให้ประพฤติตนแบบผู้ใหญ่ วัยรุ่นไม่สามารถทำอะไรบางอย่างได้ดังที่เคยกระทำในวัยเด็ก จากสภาพดังกล่าวทำให้วัยรุ่นมีปัญหาการปรับตัวในสังคมเป็นอย่างมาก บ้างก็กลายเป็นอันธพาล บ้างก็เป็นโรคจิต โรคประสาท บ้างก็ฆ่าตัวตาย บ้างก็ซ่องสุมในสิ่งที่เป็นอบายมุขต่างๆ เช่น การเสพยาเสพติด หรือมีความเสี่ยงในเรื่องเพศ เป็นต้น

2. วัยรุ่นเป็นวัยที่เด็กเริ่มมีความรู้สึกทางเพศ เด็กวัยรุ่นต้องการความรู้ ต้องการคำแนะนำในเรื่องการปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามเพศ ในสังคมอีกด้วย

3. วัยรุ่นเป็นวัยที่เด็กต้องการการเตรียมตัวสำหรับอาชีพ วัยรุ่นจะต้องทำการศึกษา ทดสอบความรู้ความสามารถ ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยรุ่นต้องเป็นวัยที่รู้จักและปรับปรุงตนเอง ภายใต้อาจารย์ช่วยเหลือเกื้อกูลของผู้ใหญ่ และเพื่อนร่วมวัยที่ดี มิฉะนั้นแล้ววัยรุ่นจะกลายเป็นวัยรุ่นเจ้าปัญหา และผู้ใหญ่เจ้าปัญหาได้ในอนาคต

4. วัยรุ่นเป็นวัยที่เด็กมีความยึดมั่นในอุดมการณ์ ปรัชญาชีวิตของตน เด็กวัยรุ่นมีพัฒนาการทั้งทางกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม ที่เป็นลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนวัยอื่นๆ ดังนั้น วัยรุ่นจึงเป็นวัยที่ผู้ปกครองและครูควรจะต้องศึกษาทำความเข้าใจให้ถ่องแท้เพื่อประโยชน์ในการช่วยแนะแนวทางให้วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม มีทักษะในการดำเนินชีวิต เพื่อประโยชน์ต่อตัววัยรุ่นและเพื่อสังคมต่อไป

ตอนที่ 3 สังคมพหุวัฒนธรรม

3.1 ความหมายของสังคมพหุวัฒนธรรม

สังคมพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) หรือสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (culture diversity) เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งความหลากหลายนั้นรวมถึงความแตกต่างด้านสีผิว เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ เพศ เด็กพิเศษ อายุและวัฒนธรรมถิ่นต่างๆ ครอบคลุมถึงเรื่องชาติพันธุ์ ภาษา ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ศาสนา และความเชื่อ (สุธารา โยธาจันทร์ 2541, ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549) รวมถึงประชากรที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แต่ละชาติ วัฒนธรรมย่อยที่แตกต่างกันไป เช่น การนับถือศาสนา ภาษา การแต่งกาย วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีที่หลากหลาย คนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมมาอยู่รวมกันในบริเวณ ร่วมดินแดนเดียวกัน (บัญญัติ ยงย่วน 2550) นอกจากนี้การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และประวัติศาสตร์โดยใช้โครงสร้างของ กลุ่มชน (ethnicity) เชื้อชาติ (race) สถานะของครอบครัว (socio economic status) เพศ (gender) ความสามารถพิเศษ (exceptionalities) ภาษา (language) ศาสนา (religion) บทบาททางเพศ (sexualorientation) และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (geographical area) (National Council for Accreditation of Teacher Education [NCATE] 2002 อ้างถึง วุทธิศักดิ์ โภชนกุล 2551)

สำหรับในประเทศไทยนั้น เรามีวัฒนธรรมไทยเป็นหลักของประเทศ แต่ในวัฒนธรรมไทยนั้น ก็อยู่บนความหลากหลายและความแตกต่างของวัฒนธรรม เนื่องจากประเทศไทยมีประชากรทั่วราชอาณาจักร จำนวน 63,878,267 คน (สำรวจเมื่อเดือนธันวาคม 2553 สำนักบริหารทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย) ประกอบด้วยกลุ่มคนไทยเชื้อสายไทย จีน ญวน ลาว เขมร ไทย ทรงแดา ไทยพวน มลายู ฯลฯ ประชากรไทยจึงประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความหลากหลายวัฒนธรรม หลากหลายภาษา หลากหลายขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งมีปัญหาเรื่องผลประโยชน์และเป้าหมายต่างๆ กันไป ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเทศหนึ่งของโลก แต่ทุกวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ ย่อมมีคุณค่าในตัววัฒนธรรม ดังที่นายแพทย์ ประเวศ วะสี กล่าวไว้ว่า “ถ้าเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง ทุกชุมชนท้องถิ่นและประเทศจะมีเกียรติและศักดิ์ศรีเสมอกัน ไม่มีใครเหนือใคร เพราะวัฒนธรรมมีความหลากหลาย ไม่ได้รวมศูนย์ การยอมรับและเห็นคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงเป็นการกระจายเกียรติและศักดิ์ศรี เปิดทางออกอันหลากหลายและทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็งและยั่งยืน” (ศ.นพ.ประเวศ วะสี 2547)

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า สังคมไทยมีสภาพความเป็นพหุวัฒนธรรมตลอดมา ผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมไทยอย่างมีความสุขนั้น มีความหลากหลายหรือมีความเป็นพหุ ทั้งในด้านชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรม การเข้าใจถึงวัฒนธรรมที่หลากหลายจึงเป็นสิ่งจำเป็นของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

จากความหมายของสังคมพหุวัฒนธรรม สรุปได้ว่า สังคมพหุวัฒนธรรม หมายถึง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ การดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน ที่มีความเหมือนและความต่าง จากวัฒนธรรมอื่นๆ โดยเน้นการยอมรับซึ่งกันและกัน คนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมแล้วมาอยู่ร่วมกัน ความแตกต่างเหล่านั้น ได้แก่ ความแตกต่างด้านภาษา ชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ เพศ อายุ ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมถิ่นต่างๆ

3.2 บทบาทของครูในการจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรม

ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความเท่าเทียมกันในโอกาสของการได้รับการศึกษา และในการเสริมสร้างเจตคติ ค่านิยมทางเชื้อชาติที่ถูกต้องให้กับนักเรียนโดยผ่านกระบวนการสอนและการกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ไม่ลำเอียง โดยที่ครูต้องมีเจตคติ และพฤติกรรมเกี่ยวกับความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียนเป็นไปในทิศทางบวก ยอมรับแนวคิดในเรื่องของความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลาย จะต้องมีความรู้ เจตคติและทักษะ การสื่อสารในชั้นเรียน สร้างบรรยากาศในชั้นเรียนและจัดกิจกรรมในบทเรียนอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคเพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจและยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม นอกจากนั้นครูประจำชั้นหรือประจำวิชาในสังคมพหุวัฒนธรรมศึกษา คือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเจตคติในเรื่องการยอมรับในบุคคล และกลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างจากตน ไม่ว่าจะความแตกต่างนั้นจะเป็นเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา หรือวัฒนธรรม ครูจะต้องปราศจากความอคติความลำเอียงต่อนักเรียนที่มีลักษณะแตกต่างจากตน และเรียนรู้นักเรียนกลุ่มต่างๆ เพื่อนำไปสู่การสื่อสารและการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสม และส่งเสริมการยอมรับซึ่งกันและกัน (บัญญัติ ยงยวน 2550)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่จังหวัดสตูล ดังนั้น สังคมพหุวัฒนธรรม หมายถึง สังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสตูล ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีความแตกต่างด้านภาษา ศาสนา เพศ อายุ ความเป็นอยู่ ชั้นทางสังคม และเศรษฐกิจและวัฒนธรรมถิ่นต่างๆ แล้วมาอยู่ร่วมกัน

ตอนที่ 4 เทคนิคและวิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับเทคนิคและวิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 โมเดลสมการโครงสร้าง และส่วนที่ 2 โมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.1 โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling)

โมเดลสมการโครงสร้าง (structural equation modeling) มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น โมเดลโครงสร้างความแปรปรวนร่วม (covariance structure analysis) หรือโมเดลสมการโครงสร้างเชิงเส้น (LISREL model) เป็นโมเดลที่สร้างขึ้นมาจากทฤษฎีเพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแปรแฝงด้วยกัน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแปรสังเกตได้ โมเดลนี้เป็นผลมาจากการสังเคราะห์วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญสามวิธี คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) การวิเคราะห์อิทธิพล (path analysis) และการประมาณค่าพารามิเตอร์ในการวิเคราะห์การถดถอย (Bollen, 1989 อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542) โมเดลสมการโครงสร้างประกอบด้วยโมเดลย่อยสองโมเดลคือ โมเดลการวัด (measurement model) และโมเดลโครงสร้าง (structural model) โมเดลการวัด (measurement model) เป็นโมเดลแสดงความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแปรสังเกตได้ที่มีความสอดคล้องกันเพียงใด โมเดลการวัดแบ่งออกเป็นสองโมเดล คือ โมเดลการวัดตัวแปรภายนอก และโมเดลการวัดตัวแปรภายใน โดยตัวแปรภายนอก (exogenous variable) หมายถึงตัวแปรที่ไม่ได้รับอิทธิพลจากตัวแปรอื่นในโมเดล ส่วนตัวแปรภายใน (endogenous variable) หมายถึงตัวแปรที่ได้รับอิทธิพลจากตัวแปรใดตัวแปรหนึ่งในโมเดล โมเดลโครงสร้าง (structural model) เป็นโมเดลแสดงความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นระหว่างตัวแปรแฝงหลาย ๆ ตัว และตัวแปรสังเกตได้ที่ปราศจากความคลาดเคลื่อนในการวัด (unexplained variance) การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างแบ่งการวิเคราะห์เป็น 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นแรก การกำหนดข้อมูลจำเพาะของโมเดล (specification of the model)

ขั้นที่สอง การระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดล (identification of the model)

ขั้นที่สาม การประมาณค่าพารามิเตอร์จากโมเดล (parameter estimation from the model)

ขั้นที่สี่ การทดสอบความกลมกลืนหรือความสอดคล้อง (goodness of fit test) งานขั้นนี้

เป็นการตรวจสอบความตรงของโมเดล (model validation) โดยใช้การเปรียบเทียบเมตริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วมที่ได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์และจากโมเดลสมการโครงสร้าง

ขั้นที่ห้า การปรับโมเดล (model adjustment)

ขั้นที่หกคือการแปลความหมายผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ดังนี้

1) ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งหมดในโมเดลเป็นความสัมพันธ์เชิงเส้นตรง (linear) แบบบวก (additive) และเป็นความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (causal relationship)

2) ลักษณะการแจกแจงของตัวแปรทั้งตัวแปรภายนอก ตัวแปรภายใน และความคลาดเคลื่อนต้องเป็นการแจกแจงแบบปกติ ความคลาดเคลื่อน e , d , z ต้องมีค่าเฉลี่ยเป็นศูนย์

3) ลักษณะความเป็นอิสระต่อกัน (independence) ระหว่างตัวแปรกับความคลาดเคลื่อนแยกได้ดังนี้ คือ

3.1) ความคลาดเคลื่อน e และตัวแปรแฝง E เป็นอิสระต่อกัน

3.2) ความคลาดเคลื่อน d และตัวแปรแฝง K เป็นอิสระต่อกัน

3.3) ความคลาดเคลื่อน z และตัวแปรแฝง K เป็นอิสระต่อกัน

3.4) ความคลาดเคลื่อน e , d และ z เป็นอิสระต่อกัน

4) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลอนุกรมเวลา (time series data) ที่มีการวัดข้อมูลมากกว่า 2 ครั้ง การวัดตัวแปรต้องไม่ได้รับอิทธิพลจากช่วงเวลาเหลือม (time lag) ระหว่างการวัดโมเดลการวัด (measurement model) เป็นโมเดลที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรคุณลักษณะหรือตัวแปรแฝงกับตัวแปรสังเกตได้หลายตัวแปร หลักในการวัดจะต้องสร้างองค์ประกอบจากหลายตัวแปร โดยจะรวมกลุ่มตัวแปรที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นองค์ประกอบเดียวกัน แต่ละองค์ประกอบคือ ตัวแปรคุณลักษณะแฝง (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542)

โดยทั่วไปโมเดลการวัดจะเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการวัดองค์ประกอบซึ่งเป็นตัวแปรแฝง นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของตัวแปรว่ามีโครงสร้างตามนิยามเชิงทฤษฎีหรือไม่ สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงอย่างไร วัดอุปสรรคในการวิเคราะห์องค์ประกอบ คือ ใช้ในการสำรวจและระบุองค์ประกอบที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบจะได้ตัวแปรน้อยลงและได้องค์ประกอบร่วม การวิเคราะห์ในลักษณะนี้โดยทั่วไปเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (exploratory factor analysis: EFA) ซึ่งมีจุดอ่อนอยู่ที่การทำให้ผลการวิเคราะห์ไม่ตรงตามสภาพความจริง เนื่องจากการไปกำหนดให้ทุกตัวแปรในโมเดลเป็นผลมาจากองค์ประกอบร่วมทุกตัวและส่วนที่เป็นความคลาดเคลื่อนของตัวแปรที่ศึกษาไม่สัมพันธ์กัน (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542)

วัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์องค์ประกอบอีกประเด็นหนึ่งคือ การตรวจสอบโมเดลสมมติฐานที่มีทฤษฎีรองรับ ซึ่งเรียกกันว่า การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (confirmatory factor analysis: CFA) ซึ่งจะช่วยลดข้อด้อยของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจได้ขั้นตอนในการวิเคราะห์องค์ประกอบ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ (1) การเตรียมเมทริกซ์สหสัมพันธ์ (correlation matrix)

(2) การสกัดองค์ประกอบขั้นต้น (extraction of the initial factors) (3) การหมุนแกน (method of rotation) (4) การสร้างตัวแปรประกอบ (composite variable) หรือสเกลองค์ประกอบ (factor scale) โดยในการวิเคราะห์จะต้องคำนึงถึงข้อตกลงเบื้องต้น (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542) ดังต่อไปนี้ คือ

1) ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุขององค์ประกอบ กล่าวคือตัวแปรสังเกตได้แต่ละตัวมีความแปรผัน เนื่องจากองค์ประกอบร่วม (common factor = F) และองค์ประกอบเฉพาะ (unique factor = U) โมเดลสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบอยู่ในรูปคะแนนมาตรฐาน แสดงดังนี้

$$Z = (a_1)(F_1) + (a_2)(F_2) + \dots + U$$

$$= \sum aF + U$$

Z คือ ผลบวกเชิงเส้นขององค์ประกอบร่วม F1, F2, ...

U คือ องค์ประกอบเฉพาะ

a1, a2 คือ น้ำหนัก (weight) ขององค์ประกอบร่วมแต่ละองค์ประกอบ เรียกว่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading)

2) ข้อตกลงเบื้องต้นว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ กล่าวคือ องค์ประกอบร่วมและองค์ประกอบเฉพาะของตัวแปรสังเกตได้แต่ละตัวแปรเป็นอิสระต่อกัน นั่นคือ ค่าแปรปรวนร่วมขององค์ประกอบร่วมและองค์ประกอบเฉพาะมีค่าเป็นศูนย์

3) คุณสมบัติด้านการบวกของความแปรปรวนขององค์ประกอบ โดยวิเคราะห์ความแปรปรวนในตัวแปรสังเกตได้ ประกอบด้วยผลบวกขององค์ประกอบเฉพาะและความแปรปรวน

จากองค์ประกอบร่วม เมื่อโมเดลอยู่ในรูปคะแนนมาตรฐานจะมีค่าเฉลี่ยเป็นศูนย์และความแปรปรวนเป็นหนึ่งในสามจากการเปรียบเทียบระหว่างการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (exploratory factor analysis: EFA) กับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (confirmatory factor analysis: CFA) พบว่า มีความแตกต่างในการเลือกใช้สำคัญ 3 ประการ คือ

ประการแรก การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจเหมาะสำหรับการศึกษาคุณลักษณะที่ยังไม่มีทฤษฎีหรือโมเดลการวัด จะต้องสำรวจว่าคุณลักษณะที่สนใจศึกษาประกอบด้วยตัวแปรใดบ้าง ส่วนการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันจะเหมาะสมกับการศึกษาคุณลักษณะที่มีโมเดลทางทฤษฎีที่ต้องการตรวจสอบว่า โมเดลและข้อมูลมีความสอดคล้องกันเพียงใด รวมทั้งเป็นการตรวจสอบความตรงของโมเดล

ประการที่สอง การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจมีข้อตกลงเบื้องต้นที่เข้มงวด และไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริง เช่น ความคลาดเคลื่อนต้องเป็นอิสระต่อกัน แต่การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันมีการผ่อนคลายข้อตกลงเบื้องต้นให้สอดคล้องกับข้อมูลตามสภาพที่เป็นจริง ทำให้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีความถูกต้องมากขึ้นประการสุดท้าย ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจให้ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ทุกตัวแปรที่เป็นผลมาจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเมื่อนำผลไปใช้

ต้องกำหนดจำนวนองค์ประกอบตามผลการวิเคราะห์ เช่น ใช้องค์ประกอบที่มีค่าไอเกน (eigen value) สูงกว่า 1 และเลือกใช้น้ำหนักองค์ประกอบตัวแปรที่มีค่าสูงกว่า 0.30 วิธีการดังกล่าวทำให้มีความคลาดเคลื่อนในการแปลผลเพราะการไม่นำค่าน้ำหนักองค์ประกอบที่ต่ำกว่า 0.30 มาใช้ประโยชน์และไม่มีหลักการแปลผลเพราะผลการวิเคราะห์จะรายงานความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรและองค์ประกอบได้ทั้งๆ ที่น้ำหนักองค์ประกอบนั้นไม่มีนัยสำคัญ แต่การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน จะแปลความหมายได้ง่ายและมีความถูกต้องเพราะมีค่าสถิติในการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืน (goodness of fit test) ระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ รวมทั้งมีการทดสอบนัยสำคัญทางสถิติของน้ำหนักองค์ประกอบทุกค่าด้วย (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542)

4.2 โมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับ (Multilevel Structural Equation Model)

แนวคิดการวิเคราะห์พหุระดับ (multilevel analysis) มีความสำคัญและมีผลกระทบต่อศาสตร์หลายสาขา อาทิ การวิจัยทางการศึกษา สังคมศาสตร์ จิตวิทยาองค์กร เศรษฐศาสตร์อาชีวศึกษา (บุรทิน ขำภีรัฐ, 2548) เป็นต้น จึงได้มีการพัฒนาเทคนิคการวิเคราะห์โมเดลเชิงเส้นระดับลดหลั่น (Hierarchical Linear Model: HLM) ขึ้นเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีลักษณะลดหลั่น (hierarchical) หรือข้อมูลพหุระดับ (multilevel) โดยแนวคิดการวิเคราะห์พหุระดับมีจุดเริ่มต้นของการพัฒนามาจากงานวิจัยของ Coleman (1966 cited in Everson & Millsap, 2004; นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2535) ที่ได้ทำการสำรวจอิทธิพลของโรงเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ถดถอยและการวิเคราะห์ความแปรปรวนผลการวิจัย พบว่าอิทธิพลของโรงเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีค่าต่ำมาก ซึ่งให้ผลการวิจัยไม่ตรงกับข้อเท็จจริง และจากการวิจัยครั้งนี้นำไปสู่การวิจัยซ้ำโดยใช้ข้อมูลเดิม ทำให้เห็นจุดอ่อนของสถิติวิเคราะห์แบบดั้งเดิม เนื่องจากการวิเคราะห์ถดถอยเมื่อนำมาวิเคราะห์กับข้อมูลหลายระดับตัวแปรที่วัดในระดับที่สูงกว่า (ในที่นี้คือ ตัวแปรคุณลักษณะของโรงเรียน) จะมีความแปรปรวนน้อยลงและให้ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยต่ำกว่าความเป็นจริง นอกจากนี้ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัวแปรเมื่อวัดในระดับนักเรียน อาจจะไม่เหมือนกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัวแปรเมื่อวัดในระดับโรงเรียน ทำให้มีการพัฒนาสถิติวิเคราะห์สำหรับข้อมูลพหุระดับขึ้นมา (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2535)

อย่างไรก็ตามเทคนิคการวิเคราะห์ HLM ไม่สามารถวิเคราะห์โมเดลการวิจัยที่มีลักษณะความสัมพันธ์แบบโมเดลสมการโครงสร้าง (structural equation model : SEM) ซึ่งเป็นโมเดลที่สร้างขึ้นมาจากทฤษฎีเพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแฝงด้วยกัน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแปรสังเกตได้ (Diamantopoulos & Sigawaw, 2000) ซึ่งนักวิจัยก็ยอมรับข้อจำกัดของ HLM ก็มีข้อจำกัดตรงที่ไม่ได้ให้ความสนใจต่อโครงสร้างตามธรรมชาติของข้อมูลที่เป็นระดับลดหลั่น จึงได้

บูรณาการแนวคิดของ HLM กับ SEM (นงลักษณ์วิรัชชัย, 2542) ไปเป็นเทคนิคการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับ (multilevel SEM) โดยหน่วยการวิเคราะห์และตัวอย่างตัวแปร

โมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับ (multilevel SEM) หรือบางที่เรียกโมเดลโครงสร้างความแปรปรวนร่วมพหุระดับ (multilevel covariance structure model) หรือโมเดลเชิงสาเหตุพหุระดับ (multilevel causal model) จึงเป็นการบูรณาการแนวคิดของโมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) ที่มีจุดเด่นในด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและการใช้ตัวแปรแฝงกับโมเดลเชิงเส้นระดับลดหลั่น (HLM) ซึ่งมีจุดเด่นในการวิเคราะห์ข้อมูลระดับ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542) การวิเคราะห์ข้อมูลโมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับ Muthén (1994) เสนอไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโดยใช้โมเดลโครงสร้างความแปรปรวนร่วมรวม (conventional confirmatory factor analysis of the total covariance structure)

ขั้นตอนที่สอง การประมาณค่าความผันแปรระหว่างหน่วย (estimation of between-level variation or ICC) โดยวิเคราะห์สหสัมพันธ์ภายในชั้น (intraclass correlation) เพื่อพิจารณาว่าตัวแปรต่าง ๆ มีความผันแปรระหว่างหน่วยเพียงพอที่จะวิเคราะห์พหุระดับหรือไม่ โดยค่า ICC ของทุกตัวแปรควรมีค่ามากกว่าศูนย์จึงจะเหมาะสมที่จะทำการวิเคราะห์พหุระดับ

ขั้นตอนที่สาม การประมาณค่าโครงสร้างความผันแปรภายในหน่วย (estimation of within-level covariance structure)

ขั้นตอนที่สี่ การประมาณค่าโครงสร้างความผันแปรระหว่างหน่วย (estimation of between-level covariance structure) ขั้นตอนนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์พหุระดับด้วยวิธีการวิเคราะห์กลุ่มพหุ (multiple group) ซึ่งเป็นการนำโมเดลระดับจุลภาคและโมเดลระดับมหภาคมาวิเคราะห์ร่วมกันเป็นโมเดลพหุระดับ โดยมีตัวแปรแฝงพิเศษเป็นตัวเชื่อมโมเดลระดับจุลภาคและโมเดลระดับมหภาคเข้าด้วยกัน การรวมโมเดลเป็นโมเดลพหุระดับนั้น เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้งสองระดับพร้อม ๆ กันในโมเดลเดียวกัน โดยไม่ต้องวิเคราะห์แยกเป็น 2 ขั้นตอนเหมือนกับการวิเคราะห์พหุระดับด้วยโปรแกรม HLM

ทั้งนี้ขั้นตอนที่ 1 ถึง ขั้นตอนที่ 3 เป็นการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบในเบื้องต้น ส่วนขั้นตอนที่ 4 เป็นการวิเคราะห์พหุระดับที่ต้องการศึกษา ดังนั้นในการนำเสนอวิธีทางสถิติจึงจำแนกออกเป็นสองหัวข้อ คือ (1) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันพหุระดับ (2) การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับ รายละเอียดแต่ละหัวข้อเป็นดังนี้

1. การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันพหุระดับ (multilevel confirmatory factor Analysis : multilevel CFA) โดยทั่วไปแล้วการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันนักวิจัยส่วนใหญ่จะทำการวิเคราะห์ในระดับบุคคล (individual level) เพียงระดับเดียวเท่านั้น ซึ่งเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบในระดับเดียว (Single-level confirmatory factor analysis) โดยไม่ได้นำลักษณะธรรมชาติของข้อมูลที่มี

ความเป็นลำดับขั้นหรือโครงสร้างขององค์กรมมาพิจารณา (Heck & Thomas, 2000) อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ Single-level CFA สามารถนำมาดัดแปลงให้เหมาะสมเพื่อนำมาใช้กับข้อมูลในลักษณะที่เป็นลำดับขั้นได้ โดยการวิเคราะห์ multilevel CFA ซึ่งเป็นการนำโมเดลการวิเคราะห์ระดับเดียวที่ใช้เมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมมาคิดสูตรใหม่สำหรับการวิเคราะห์สองระดับ เพื่อตรวจสอบแหล่งของความผันแปรในตัวแปรสังเกตได้ทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่ม รวมทั้งความคลาดเคลื่อนทั้งสองระดับ (Muthen, 1994)

การพัฒนาการวิเคราะห์พหุระดับ จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันในลักษณะนี้ ทำให้สามารถตรวจสอบลักษณะเฉพาะของโมเดลการวัดทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่มไปพร้อมๆ กันได้ โมเดลการวิเคราะห์ระดับเดียว (single-level) ความเป็นอิสระของตัวแปรต้น จะพิจารณาจำนวนกลุ่มตัวอย่าง (N observations) แต่ในการวิเคราะห์พหุระดับความเป็นอิสระจะประมาณจากจำนวนกลุ่ม (C) ตัวอย่างเช่น องค์ประกอบของการวัดการพัฒนาครุมีสมมติฐานเพื่อต้องการอธิบายความผันแปรของตัวแปรสังเกตได้แปรปรวนร่วมระหว่างกลุ่มเหมาะสม

จากแนวคิดการประมาณค่าข้างต้นสรุปได้ว่า ในการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับ ซึ่งประกอบด้วยโมเดลภายในกลุ่ม (within group model : W) และโมเดลระหว่างกลุ่ม (between group model : B) จะใช้เมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมรวมของกลุ่มตัวอย่างภายในกลุ่ม (Sample pooled within group covariance matrix: S_{pw}) ในการประมาณค่าเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมภายในกลุ่ม (Σ_w) และใช้เมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมรวมของกลุ่มตัวอย่างระหว่างกลุ่ม (sample pooled between group covariance matrix : S_B) ในการประมาณค่า $\Sigma_w + c \Sigma_B$

2. การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับ (multilevel SEM) จุดประสงค์ของการวิเคราะห์พหุระดับคือ (1) การสรุปความผันแปรในโมเดลพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในส่วนที่เป็นระดับบุคคลและระดับกลุ่ม (2) การตรวจสอบว่าโมเดลระดับบุคคลจะส่งผลไปยังโมเดลระดับกลุ่มหรือห้องเรียนหรือไม่ โดยวิธีนี้จะสามารถตรวจสอบความคงที่ (stability) ข้ามระดับกลุ่ม (cross organization) ของโมเดลการวัดที่พัฒนาขึ้นซึ่งเป็นวิธีหนึ่งในการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง

โมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับที่มีตัวแปรแฝงจะใช้สัญลักษณ์เมทริกซ์แตกต่างจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันพหุระดับเพียงเล็กน้อย สำหรับโมเดลสมการโครงสร้างที่มีสองระดับ จะพิจารณาเวกเตอร์ของตัวแปรสังเกตได้จำแนกตามกลุ่ม ตัวแปรระดับกลุ่มแทนด้วย Z_c (โดย cluster : $c = 1, 2, \dots, c$) ส่วนตัวแปรระดับบุคคลที่ i ในกลุ่มที่ c แทนด้วย y_{ci} และ X'_{ci}

การนำโมเดลระดับบุคคลและโมเดลระดับห้องเรียนมาวิเคราะห์ร่วมกันเป็นโมเดลพหุระดับด้วยวิธีวิเคราะห์กลุ่มพหุ (multiple group) ซึ่งประมาณค่าพารามิเตอร์ดังนี้

1) กลุ่มแรกเป็นการวิเคราะห์ความผันแปรของตัวแปรในโมเดลระหว่างกลุ่ม (between group model) โดยทั้งโมเดลเป็นการรวมโมเดลระหว่างกลุ่มและภายในกลุ่มเข้าด้วยกัน การประมาณค่าพารามิเตอร์ในโมเดลจะใช้เมทริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วมระหว่างกลุ่ม (between group

variance covariance matrix) โดยมีจำนวนหน่วยตัวอย่างที่จะทำการวิเคราะห์เท่ากับ $G-1$ เมื่อ G คือ จำนวนกลุ่ม (group) ของหน่วยตัวอย่าง

2) กลุ่มที่สองของการวิเคราะห์ คือ โมเดลภายในกลุ่ม (within group model) ใช้ข้อมูลของตัวแปรระดับจุลภาคเพื่อประมาณค่าพารามิเตอร์ในโมเดล โดยใช้เมทริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วมภายในกลุ่ม (within group variance covariance matrix) มีจำนวนหน่วยตัวอย่างที่ใช้วิเคราะห์เท่ากับ $N-G$ เมื่อ N แทนจำนวนสมาชิกทั้งหมด และ G คือ จำนวนกลุ่ม (group) ของหน่วยตัวอย่าง การวิเคราะห์โมเดลภายในกลุ่มเป็นการศึกษาความผันแปรของตัวแปรระดับจุลภาค (micro level) โดยไม่ได้พิจารณาอิทธิพลของตัวแปรมหภาค (macro level) โมเดลในขั้นตอนนี้จะเหมือนโมเดลย่อยของการวิเคราะห์ในกลุ่มแรก แต่ในกลุ่มที่สองนี้จะศึกษาเฉพาะตัวแปรระดับจุลภาคเท่านั้น ดังนั้นจึงกำหนดให้ตัวแปรระดับมหภาคเป็นตัวแปรสูญหาย (missing) โดยกำหนดให้ตัวแปรทุกตัวของกลุ่มนี้มีค่าเฉลี่ยเป็นศูนย์ นอกจากนี้ ยังต้องบังคับ (constrain) พารามิเตอร์ทุกค่าในโมเดลนี้ให้เท่ากับค่าพารามิเตอร์ของโมเดลระหว่างกลุ่มด้วย (between group model)

การวิเคราะห์พหุระดับของการวิจัยครั้งนี้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป จะใช้วิธีการประมาณค่าพารามิเตอร์ด้วยวิธีความเป็นไปได้สูงสุด (maximum likelihood: ML) หรือวิธีความเป็นไปได้สูงสุดแบบให้ข้อมูลเต็ม (full information maximum likelihood: FIML) สำหรับตัวอย่างในแต่ละกลุ่มเท่ากัน (balance group sizes) ส่วนกรณีจำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มไม่เท่ากัน (unbalance group sizes) และมีการแจกแจงที่ไม่เป็นโค้งปกติ สามารถประมาณค่าได้ด้วยวิธีถึงความเป็นไปได้สูงสุดของ Muthén (Muthén & Muthén's quasi-maximum likelihood: MUML) หรือเรียกว่าวิธีความเป็นไปได้สูงสุดบางส่วน (partial maximum likelihood) และวิธี MLR ทั้งนี้ถ้าหากกลุ่มตัวอย่างมีขนาดใหญ่การประมาณค่าพารามิเตอร์ด้วยวิธี ML และวิธี MUML จะให้ค่าที่ใกล้เคียงกัน ส่วนการแปลงค่า พารามิเตอร์ให้เป็นคะแนนมาตรฐาน (standardization) โปรแกรมจะใช้หลัก within group and between group standardization ซึ่งถ้าหากเป็นการประมาณค่าพารามิเตอร์ของโมเดลภายในกลุ่มจะพิจารณาที่ค่าความแปรปรวนภายในกลุ่มและถ้าเป็นการประมาณค่าพารามิเตอร์ของโมเดลระหว่างกลุ่มจะพิจารณาที่ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม ซึ่งจะเป็นวิธีที่เหมาะสมกับข้อมูลพหุระดับ

ข้อดีของการวิเคราะห์พหุระดับด้วยโปรแกรม Mplus คือ เนื่องจากโปรแกรมที่ออกแบบสำหรับการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับที่มีอยู่โดยทั่วไปมีข้อจำกัดในเรื่องการวิเคราะห์องค์ประกอบพหุระดับ โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์พหุกลุ่ม (multi-group) ซึ่ง Mplus สามารถทำได้ โดย Mplus มีลักษณะพิเศษที่สามารถใช้ในการสร้าง (formulate) multilevel covariance structure model เพื่อตรวจสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (means) และ intercept ระหว่างกลุ่ม นอกจากนั้น Mplus ยังสามารถให้ค่าองศาอิสระ (df) ของการวิเคราะห์พหุระดับที่ถูกต้องได้ ซึ่งในกรณีนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากข้อมูลที่นำมาพิจารณามีขนาดไม่เท่ากัน (unbalanced group sizes) Mplus จะ

ค่านวนค่า χ^2 และความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (standard errors) ที่ถูกต้องสำหรับกรณีข้อมูลมีขนาดไม่เท่ากันได้ดีกว่า ข้อดีอีกด้านของการใช้ โปรแกรม Mplus ในการวิเคราะห์พหุระดับคือ ถ้าหากจำนวนหน่วยตัวอย่างที่ใช้ศึกษา (ในที่นี้คือนักเรียน) มีจำนวนภายในกลุ่ม (ห้องเรียน) ในแต่ละกลุ่มไม่เท่ากัน และตัวแปรมีการแจกแจงไม่ปกติพหุตัวแปร (multivariate non-normality) จะใช้ฟังก์ชันความกลมกลืน (fitting function) ในการประมาณค่าพารามิเตอร์ด้วยวิธีความเป็นไปได้สูงสุด (maximum-likelihood) ที่ให้ค่าความคลาดเคลื่อนและค่า χ^2 ที่ไม่ลำเอียง โดยค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน โปรแกรมจะใช้วิธีการประมาณค่าแบบ Huber Sandwich Estimator หรือบางที่เรียกว่า Robust Covariance Matrix Estimator ซึ่งจะให้ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานที่แกร่ง (robust standard errors) ส่วนค่า χ^2 สำหรับทดสอบความกลมกลืนประมาณค่าโดยใช้ค่าเฉลี่ยและค่าความแปรปรวนที่ปรับแก้แล้ว (mean and variance adjustments) ร่วมกับวิธีโลคัลลิฮูด ตามแนวทาง Satorra-Bentler Scaled Chi-Square

ส่วนการพิจารณาว่าโมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์หรือไม่ การวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความตรงโดยทั่วไปจะพิจารณาจากค่า χ^2 ที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ อย่างไรก็ตามเนื่องจากค่า χ^2 มีความอ่อนไหวต่อขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จึงควรระมัดระวังในการใช้ค่า χ^2 ตัดสินโมเดลว่ามีความตรงหรือไม่ หรือกล่าวอีกทางหนึ่งคือ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ (มากกว่า 250) การทดสอบด้วยค่า χ^2 มีแนวโน้มที่จะปฏิเสธสมมติฐาน และถ้าหากการแจกแจงพหุนามของตัวแปรสังเกตได้ มีลักษณะการกระจายที่ไม่เป็นโค้งปกติ (nonnormal distribution) หรือมีจำนวนตัวแปรเชิงกลุ่ม (categorical data) การทดสอบด้วยค่า χ^2 มีแนวโน้มที่จะปฏิเสธสมมติฐานมากขึ้น ดังนั้นนักวิจัยจะต้องตัดสินด้วยตนเองในการใช้ค่า χ^2 ตรวจสอบความสอดคล้อง เพื่อความชัดเจนและถูกต้องสำหรับการประเมินความสอดคล้องให้พิจารณาจากสัดส่วนของค่า χ^2 ต่อ df ที่ควรมีค่าน้อยกว่า 2 ($\chi^2/df < 2$) และควรพิจารณาความสอดคล้องของโมเดลจากค่าดัชนีอื่น ได้แก่ ดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) ค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือ (RMR) ค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือมาตรฐาน (SRMR) ค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อน (RMSEA) ค่าดัชนี Tucker-Lewis (TLI) ทั้งนี้สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เท่ากัน ควรพิจารณาความสอดคล้องของดัชนี RMSEA และค่า χ^2/df เท่านั้น ถ้าโมเดลที่ได้ไม่มีความตรงจะปรับโมเดลแล้ววิเคราะห์ใหม่ การปรับแก้ข้อเสนอแนะที่โปรแกรมรายงานโดยพิจารณาจากดัชนีปรับปรุงแบบ (modification indices) และพื้นฐานทางทฤษฎีและการวิจัยที่เกี่ยวข้องจนกว่าจะได้โมเดลที่มีความตรง ภายหลังจากที่ได้โมเดลที่มีความตรงแล้วจึงพิจารณาค่าพารามิเตอร์หรือค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) ของตัวแปรสังเกต จึงจะทำให้องค์ประกอบที่ต้องการวัดสมบูรณ์และสามารถอภิปรายผลได้อย่างแม่นยำตรง

ตอนที่ 5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัยขอเสนอเป็น 2 ส่วนได้แก่ ส่วนที่ 1 งานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน และส่วนที่ 2 เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุทุกระดับ รายละเอียดดังนี้

5.1 งานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน

มาริษา สก๊อต (2548) ศึกษาจิตลักษณะและสถานการณ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมรับผิดชอบต่อการทำงานของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ พบว่า ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ร่วมกับอีก 6 ตัวแปรสามารถทำนายพฤติกรรมรับผิดชอบต่อการทำงานของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ได้ร้อยละ 44

อนุศักดิ์ จินดาร (2548) ได้ศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปรที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า อิทธิพลทางตรงของตัวแปรเชิงสาเหตุต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรม คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การอบรมเลี้ยงดู สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ลักษณะมุ่งอนาคต แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยมีขนาดอิทธิพล .290, .234, .210, .189, .153, .071 ตามลำดับ ตัวแปรอิทธิพลทางอ้อม ผ่านลักษณะที่มุ่งอนาคต และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีขนาดอิทธิพล .084 ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน อิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยผ่านคุณลักษณะมุ่งอนาคต มีขนาดอิทธิพล .11 และ .029

อุไร ชีรัมย์ (2550) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์คาโนนิคัลระหว่างปัจจัยบางประการกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และศึกษาคำนำหนักความสำคัญคาโนนิคัลระหว่างปัจจัยบางประการที่มีส่วนสำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผลการวิจัยพบว่า ฟังก์ชันแรก คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความประหยัด ด้านความกตัญญู ด้านความเมตตากรุณา ด้านความซื่อสัตย์สุจริต และด้านความมีระเบียบวินัย มีส่วนสำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งกันและกันกับลักษณะมุ่งอนาคต การควบคุมตัวเอง การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนและการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ส่วนฟังก์ชันที่สอง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความมีระเบียบวินัยและด้านความซื่อสัตย์สุจริต มีส่วนสำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งกันและกันกับการเห็นคุณค่าในตัวเอง การควบคุมตัวเอง สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน

โชคชัย ปัญญาคำ (2550) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณลักษณะด้านจริยธรรมของนักศึกษาสถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บ รวบรวมข้อมูลเป็นนักศึกษาที่

กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2550 สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ สังกัด 3 คณะ คือ คณะศึกษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ และคณะวิทยาศาสตร์ รวม ทั้งสิ้น 242 คน โดยคุณลักษณะ ด้านจริยธรรม ได้แก่ การมีความรักและศรัทธาในวิชาชีพ การเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน การมีน้ำใจนักกีฬา การประพฤติอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม การเป็นผู้ตรงต่อเวลา การเป็นผู้มีระเบียบวินัย การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความยุติธรรม และการมีความเมตตา กรุณา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณลักษณะด้านจริยธรรมของนักศึกษา ได้แก่ ความฉลาดทางอารมณ์ การรับรู้ถึงกิจกรรม ส่งเสริมจริยธรรม และการรับรู้การเป็นแบบอย่างที่ดีของครู สามารถร่วมกันพยากรณ์คุณลักษณะด้าน จริยธรรมได้ร้อยละ 38.60

วรวรรณ อารามพงศ์ (2551) ศึกษาตัวแปรทางจิตลักษณะและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมของสัตว์แพทย์ พบว่า ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน กับอีก 8 ตัวแปร ร่วมกันสามารถทำนายพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมแต่ละด้านได้ชัดเจน ดังนี้ 1) ทำนาย พฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม ด้านกล้ายืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องได้ระหว่าง 43.0% ถึง 64.0% ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย 10 กลุ่ม โดยมีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนเป็นตัวทำนายที่สำคัญ

ฉัตรชัย เสนสาย (2553) ได้ศึกษาอิทธิพลของกัลยาณมิตร โยนิโสมนสิการ ความเชื่อ ในกุศลกรรมบถ 10 และปัจจัยทางจิตที่มีต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ใน การศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ประจำปีการศึกษา 2553 ที่นับถือศาสนาพุทธ ที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ หลังจากการปรับโมเดล โดยพบรูปแบบความสัมพันธ์ ในโมเดลดังนี้ 1) กัลยาณมิตรมีอิทธิพลทางตรง ต่อตัวแปรความเชื่อในกุศลกรรมบถ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.98 กับตัวแปรโยนิโส มนสิการ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.97 กับตัวแปรลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน โดยมี ค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.94 2) สุขภาพจิตมีอิทธิพลทางตรงต่อตัวแปรลักษณะมุ่งอนาคต ควบคุมตน มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.21 3) ความเชื่อในกุศล กรรมบถ 10 มี อิทธิพลทางตรง ต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.23 4) การคิดแบบ โยนิโสมนสิการมีอิทธิพลทางตรงต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ขนาด อิทธิพลเท่ากับ 0.61 5) ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนมีอิทธิพลทางตรงต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของ นักเรียน มีค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.10 6) กัลยาณมิตรมีอิทธิพลทางอ้อม 3 เส้นทางต่อ พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ผ่านตัวแปรโยนิโสมนสิ การความเชื่อในกุศลกรรมบถ 10 และ ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน 7) สุขภาพจิตมีอิทธิพลทางอ้อมเส้นทางต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของ ผ่านตัวแปรลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน

อาจารย์พงษ์ คำตัน (2554) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตจังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษาปัจจัยทางจิตวิทยาและปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตจังหวัดนครปฐม จำนวน 400 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มหลายขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านจิตวิทยา ได้แก่ การเห็นคุณค่าในตนเอง ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ การสร้างบรรยากาศในสถานศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม สามารถร่วมกันทำนายผลการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ได้ร้อยละ 13.14

เกวรี แลใจ (2555) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์หุระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนชนเผ่า ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยระดับนักเรียนและระดับห้องเรียนที่ส่งผลต่อคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนชนเผ่า โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 906 คน จาก 31 โรงเรียน 42 ห้องเรียน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยระดับนักเรียนที่ส่งผลทางบวกต่อคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้มี 3 ปัจจัย ได้แก่ ลักษณะมุ่งอนาคต แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และวิถีชีวิตชนเผ่า โดยร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนชนเผ่าได้ร้อยละ 49.45 ปัจจัยระดับห้องเรียนที่ส่งผลทางบวกต่อคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้มี 1 ปัจจัย คือ บรรยากาศทางการเรียน โดยอธิบายความแปรปรวนของคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนชนเผ่าได้ ร้อยละ 41.3 ได้แก่ บรรยากาศทางการเรียน และการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้อย่างมีนัยยะสำคัญที่ระดับ .01

ประสาทพร พวงแสน (2555) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามอัตลักษณ์โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ ลานารายณ์ จังหวัดลพบุรี ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โดยสุ่มกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 238 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน วิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการศึกษาวิจัยพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามอัตลักษณ์โรงเรียน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน และสภาพแวดล้อมในโรงเรียน โดยสามารถพยากรณ์ถึงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามอัตลักษณ์ของโรงเรียนโดยภาพรวมได้ร้อยละ 21.10

สุธินี ปลื้มใจ (2555) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะมุ่งอนาคต ความฉลาดทางอารมณ์ และสัมพันธภาพ ในครอบครัวกับความมีวินัยในตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง และความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์คาโนนิคอลล กลุ่มตัวอย่างได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า สหสัมพันธ์คาโนนิคอลลระหว่างลักษณะมุ่งอนาคต ความฉลาดทางอารมณ์ และสัมพันธภาพในครอบครัว กับความมีวินัยในตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง และความสามารถในการแก้ปัญหา มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์คาโนนิคอลลที่ได้สูงสุดเท่ากับ .805 สามารถอธิบายความสัมพันธ์ได้ประมาณร้อยละ 64.9

วิชิตรทาน เข้มทอง (2555) ได้ศึกษาปัจจัยทางจิตและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเสียสละของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย กลุ่มตัวอย่างที่วิจัยครั้งนี้ คือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 2 แห่ง จำนวน 341 คน ได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามระดับชั้น และประเภทโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า การสนับสนุนทางสังคมจากโรงเรียน การมีแบบอย่างจากครู บิดามารดา และเพื่อน และ ลักษณะมุ่งอนาคต-ควบคุมตน สามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมเสียสละ ได้ร้อยละ 37.1

สายชล เทียนงาม (2556) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะครูที่พึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยการวิเคราะห์สมการโครงสร้างพหุระดับ ตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยประกอบด้วยตัวแปรตาม คือ ลักษณะครูที่พึงประสงค์ ตัวแปรอิสระมีสองระดับ คือ ระดับนักศึกษา ได้แก่ การรับรู้ความสามารถในการสอนของตน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คุณภาพของครูที่เลี้ยง ระดับชั้นที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ระดับอาจารย์นิเทศ ได้แก่ คุณภาพของอาจารย์นิเทศก์ จำนวนครั้งในการนิเทศ และประสบการณ์ในการนิเทศ เก็บข้อมูลกับนักศึกษาที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูจำนวนทั้งสิ้น 492 คน ครูที่เลี้ยงจำนวน 492 คนและอาจารย์นิเทศก์ จำนวน 85 คน ผลการวิจัยพบว่า ระดับนักศึกษา ตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อลักษณะครูที่พึงประสงค์ ได้แก่ ตัวแปรการรับรู้ความสามารถในการสอนของตน ตัวแปรผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และตัวแปรคุณภาพครูที่เลี้ยง โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.603, 0.276 และ 0.264 และตัวแปรคุณภาพครูที่เลี้ยงมีอิทธิพลทางอ้อมเชิงบวกต่อลักษณะครูที่พึงประสงค์ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.255 ระดับอาจารย์นิเทศก์ ตัวแปรคุณภาพของอาจารย์นิเทศก์ มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อลักษณะครูที่พึงประสงค์ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.307 และตัวแปรประสบการณ์ในการนิเทศมีอิทธิพลทางตรงเชิงลบต่อลักษณะครูที่พึงประสงค์ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลเท่ากับ -0.270 ตัวแปรทำนายสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรลักษณะครูที่พึงประสงค์ ระดับนักศึกษาได้ ร้อยละ 64.5 ระดับอาจารย์นิเทศก์ ได้ร้อยละ 20.3

ไกรสร อัมมวรรณ (2557) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตยุคเครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยข้อคำถามมีค่าความตรงอยู่ระหว่าง 0.70-1.00 และค่าความเที่ยงเท่ากับ .80 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนและการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า สัมพันธภาพในครอบครัว รูปแบบการดำเนินชีวิต และผลสัมฤทธิ์ในการเรียน สามารถร่วมกันพยากรณ์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ร้อยละ 25 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการพยากรณ์มีค่า .465 และสามารถสร้างสมการ

ถดถอยเพื่อใช้ในการพยากรณ์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ดังนี้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ = $1.714 + 0.277$ (สัมพันธภาพในครอบครัว) + 0.181 (รูปแบบการดำเนินชีวิต) + 0.151 (ผลสัมฤทธิ์ในการเรียน)

ศศิวิมล เกลียวทอง (2557) ศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 จำนวน 786 คน ซึ่งได้จากวิธีการสุ่มแบบสองขั้นตอน (Two-Stage Random Sampling) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression: MR) ผลการศึกษาพบว่า ค่าน้ำหนักความสำคัญของปัจจัยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อัตมโนทัศน์ ลักษณะมุ่งอนาคต การสนับสนุนทางสังคม และสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ส่งผลทางบวกต่อทักษะชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนข้างต้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตัวแปรต่าง ๆ จำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ตัวแปรระดับบุคคล และตัวแปรระดับห้องเรียน ผู้วิจัยจึงได้สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ดังตารางที่ 2 และสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังภาพที่ 1

ตารางที่ 2 สรุปตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน

ตัวแปร/ผู้ศึกษา	1. มริษา สก๊อต (2548)	2. อนุศักดิ์ จินตาร (2548)	3. อุไร จิรมย์ (2550)	4. ไกรสร อัมวรรณ	5. ไชยชัย ปัญญาคำ (2550)	6. วรธรรม อร่ามพงษ์ (2551)	7. ฉัตรชัย เสนสาย (2553)	8. อาริพงษ์ คำตัน (2554)	9. เกวรี แลใจ (2555)	10. ประสพพร พวงแสน (2555)	11. สุธีณี ปัสมีใจ (2555)	12. วิชชิตาน เข็มทอง (2555)	13. ลายชล เทียนงาม (2556)	14. ศศิวิมล เกลียวทอง (2557)	รวม
ตัวแปรระดับนักเรียน															
- การรับข้อมูลข่าวสาร		/													1
- การอบรมเลี้ยงดู		/													1
- ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน	/	/	/		/	/		/		/	/				8*
- ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน		/		/									/		3
- แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์		/						/							2
- รูปแบบการดำเนินชีวิต				/											1
- ความฉลาดทางอารมณ์					/					/					2*

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตัวแปร/ผู้ศึกษา	1. มาริษา สักอศ (2548)	2. อนุศักดิ์ จินดา (2548)	3. อุไร สิริรัมย์ (2550)	4. ไกรสร อัมมวรรณ	5. โชคชัย ปัญญาคำ (2550)	6. วรารัตน์ อรัณพศ (2551)	7. จิตกรชัย แสนสาย (2553)	8. อาจวิพงษ์ คำตัน (2554)	9. ภาวี แลใจ (2555)	10. ประสาทพร พากแสน (2555)	11. สุธิณี ปลื้มใจ (2555)	12. รัชชชิตาน เข้มทอง (2555)	13. สายชล เทียนงาม (2556)	14. ศศิวิมล เทลียวทอง (2557)	รวม
- การรับรู้ถึงกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม					/										1
- การเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม								/							1
- ความเชื่อในกุศลผล 10							/								1
- การคิดแบบโยนิโสมนสิกา*							/								1
- การเห็นคุณค่าในตนเอง								/							1
- สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน		/	/							/					3*
- ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู										/					1*
- สัมพันธภาพในครอบครัว				/							/				2*
- การสนับสนุนทางสังคม												/			1
- การรับรู้ความสามารถของตน													/		1
- การมีแบบอย่างจากครู บิดามารดา เพื่อน												/			1
ระดับห้องเรียน															
- บทบาทของครูผู้สอน					/										1
- คุณภาพของอาจารย์นิเทศ													/		1*
- สภาพแวดล้อมโรงเรียนและห้องเรียน								/	/	/					3*
- การจัดการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ			/												1

จากการวิเคราะห์ตัวแปรงานวิจัยที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนในตารางที่ 2 ผู้วิจัยมีหลักการพิจารณาคัดเลือกตัวแปรและกำหนดเป็นตัวแปรสำหรับการวิจัยครั้งนี้ พิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่มีผู้ศึกษาไว้จำนวนหลายท่าน ซึ่งตัวแปรที่มีเครื่องหมาย

* คือตัวแปรที่ผู้วิจัยคัดเลือกไว้ ส่วนตัวแปรผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่มีผู้ศึกษาไว้หลายท่านแต่ไม่อยู่ในเกณฑ์พิจารณาเนื่องจากเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ตัวแปรผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เนื่องจากในงานวิจัยครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 – 3 ซึ่งเรียนอยู่ต่างระดับชั้น ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีความแตกต่างกัน ซึ่งอาจทำให้การสรุปผลวิจัยมีความคลาดเคลื่อนได้

2. ตัวแปรแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เนื่องจากตัวแปรดังกล่าวมีลักษณะที่คล้ายกับตัวแปรลักษณะมุ่งอนาคตซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นตัวแปรหนึ่งในการศึกษาครั้งนี้แล้ว

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนในงานวิจัยครั้งนี้คือ

1. ปัจจัยระดับบุคคลที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน

ปัจจัยระดับบุคคล หมายถึง ลักษณะส่วนบุคคลของนักเรียนที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยคัดเลือกตัวแปรระดับบุคคลโดยพิจารณาจากงานวิจัยที่มีบริบทสอดคล้องกับงานวิจัยครั้งนี้และตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นจึงกำหนดปัจจัยระดับบุคคลที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ลักษณะมุ่งอนาคต 2) ความฉลาดทางอารมณ์ 3) สัมพันธภาพ รายละเอียดแต่ละปัจจัยเป็นดังนี้

1.1 ลักษณะมุ่งอนาคต

ความหมายและความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคต

ลักษณะมุ่งอนาคต (Future Orientation)

Heckhausen (1967) กล่าวถึงลักษณะมุ่งอนาคตไว้ว่า หมายถึง ความสำคัญของการตั้งเป้าหมายในระยะยาวของการทำงาน การคาดการณ์ไกล การวางแผนระยะยาว การมองผลที่จะส่งไปยังอนาคต จักอดได้รอได้หรืออดเปรี้ยวไว้กินหวาน ลักษณะมุ่งอนาคตสูงนี้จะปรากฏมากในผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในทุกๆด้าน

Mead (1971) ได้กล่าวว่าลักษณะมุ่งอนาคตเป็นความสามารถของบุคคลเป็นการคาดการณ์เกี่ยวกับตนเองในอนาคต

Robinson (1971) กล่าวว่า ลักษณะมุ่งอนาคต หมายถึง การวางแผนการระยะยาวเกี่ยวกับอนาคตของบุคคล

Mischel (1974) ให้ความหมายของลักษณะมุ่งอนาคตว่า หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกลและเล็งเห็นความสำคัญของผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มีความต้องการได้รับผลในอนาคตที่ดีกว่าหรือมากกว่าผลที่จะได้รับในปัจจุบัน จึงดำเนินการวางแผนเพื่อปฏิบัติ ต่อจากนั้นจะ

ควบคุมตนเองให้ปฏิบัติเป็นขั้นเป็นตอนตามแผนที่วางไว้ เพื่อไปสู่เป้าหมายที่ต้องการในอนาคต ซึ่งการดำเนินการปฏิบัติตามแผนเป็นการควบคุมตนเองให้หลีกเลี่ยงการกระทำบางอย่างในระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ เพื่อได้รับผลดีและป้องกันผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

นาดยา ปิรันธนานนท์ (2526) กล่าวว่าลักษณะมุ่งอนาคต หมายถึงพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกโดยมีการคำนึงถึงผลของการกระทำนั้นๆว่าจะส่งผลร้ายหรือผลดีแก่ตนเองและสังคมอย่างไร ควรประพฤติหรือปฏิบัติอย่างไรจึงจะทำให้ไม่เกิดผลร้ายทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เพ็ญแข ประจันปัจจนิก (2527) กล่าวว่า ลักษณะมุ่งอนาคต หมายถึง ลักษณะนิสัยที่อดได้รอได้ รู้จักหักห้ามใจตนเองเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางสำเร็จหรือผลตอบแทนที่ยิ่งใหญ่หรือมีคุณค่ามากกว่า

จินตนา บิลมาศ (2529) กล่าวว่า ลักษณะมุ่งอนาคต หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกลและเล็งเห็นผลดี ผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สามารถวางแผนปฏิบัติเพื่อรับผลดี หรือป้องกันผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2537) อธิบายว่า คือความสามารถในการคาดการณ์ไกลไปในอนาคตโดยคิด ได้ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นทั้งผลดีและผลเสีย และเห็นความสำคัญของสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตนั้นการที่บุคคลสามารถจะคิดได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคตรวมทั้งความเข้าใจและมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นอย่างทะลุปรุโปร่งและตรงกับความเป็นจริงเนื่องจากบางคนคาดการณ์ได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นแต่ไม่ยอมรับความจริงที่จะเกิดขึ้นโดยเฉพาะเรื่องที่ไม่เป็นผลดีกับตนหรือบางคนมองไม่เห็นว่าการกระทำของตนในปัจจุบันจะส่งผลเช่นไรในอนาคต

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2543) ได้อธิบายไว้ว่าประกอบด้วยลักษณะทางจิตคือ การมองเห็นความสำคัญของประโยชน์ที่จะมีมาในอนาคตมากกว่าประโยชน์ในปัจจุบัน การเลือกที่จะแสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงการอดได้รอได้และเชื่อว่าการกระทำของตนจะส่งผลให้เกิดผลดีตามที่ตนต้องการได้นั้นคือ การมีผลสืบเนื่องมาจากการมุ่งอนาคตนั่นเอง และนอกจากนั้นความสามารถควบคุมตนยังเกี่ยวข้องกับการไม่หวังผลจากภายนอกแต่เป็นการที่บุคคลให้รางวัลกับตนเองหรือการลงโทษตนเอง โดยรางวัลที่ให้แก่ตนเองอยู่ในรูปของความพอใจในตนเอง ความภาคภูมิใจในตนเอง ส่วนการลงโทษตนเองก็คือการเกิดความไม่สบายใจวิตกกังวลและละอายใจ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2537) ได้กล่าวสรุปว่า ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนจะต้องพัฒนาไปด้วยกันจึงจะเกิดพฤติกรรมที่ต้องการ เช่น พฤติกรรมรับผิดชอบต่อหน้าที่ได้ เนื่องจากลักษณะมุ่งอนาคต คือส่วนต้นของปรากฏการณ์ ส่วนการควบคุมตนหรือวินัยในตนเองจะเป็นส่วนปลาย การเกิดคู่กันคือมีการมุ่งอนาคตในบางเรื่องเกิดนำมาก่อนแล้วบุคคลต้องใช้การควบคุมตนเองเพื่อให้สามารถดำเนินการไปตามที่ได้วางเป้าหมายเอาไว้ นั่นจนประสบความสำเร็จในเวลาที่กำหนดไว้ด้วย

มาริสสา สก็อต (2549) ได้ให้ความหมายของลักษณะมุ่งอนาคต หมายถึง พฤติกรรมการเพิ่มความตระหนักในความสำคัญของสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และบังคับตนเองให้รอดได้หรือเลือกที่จะไม่รับประโยชน์เล็กน้อยในทันที แต่จะรอรับประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่าหรือสำคัญกว่าที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และสามารถวางแผนการปฏิบัติเพื่อรับผลดีหรือป้องกันผลเสียที่จะเกิดในอนาคต และละเว้นการกระทำบางชนิด หรือความสามารถที่จะเริ่มกระทำพฤติกรรมที่ต้องการความเสียสละหรืออดทนในปริมาณและในคุณภาพที่เหมาะสมเป็นเวลานาน พอที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้สำหรับอนาคตได้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน; และเพ็ญเช ประจวบปัจฉิม (2520) กล่าวว่าลักษณะมุ่งอนาคตนี้มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของการปฏิบัติงานอย่างมาก กล่าวคือถ้าแต่ละขั้นตอนของการปฏิบัติงานนั้นมี ผลต่อความสำเร็จหรือความก้าวหน้าของบุคคลในอนาคต ความสำเร็จในแต่ละขั้นก็จะเป็นแรงจูงใจให้บุคคลพยายามปฏิบัติงานในขั้นต่อไปให้สำเร็จเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขั้นสุดท้ายและในขณะเดียวกันความล้มเหลวของการปฏิบัติงานในขั้นต้นๆก็จะทำให้บุคคลไม่สามารถทำงานในขั้นต่อไปได้ การมุ่งอนาคตนี้เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมหลายชนิดทั้งพฤติกรรมส่วนตัว เช่น พฤติกรรมการอดออม พฤติกรรมซื่อสัตย์ พฤติกรรมรับผิดชอบ และพฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่น

ดวงเดือน พันธุมนาวินและคณะ (2530) กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มุ่งอนาคตและสามารถควบคุมตนเองไว้ดังนี้

1. สามารถคาดการณ์ไกลเห็นความสำคัญของอนาคตและตัดสินใจเลือกกระทำอย่างเหมาะสม

2. หาแนวทางแก้ปัญหาและวางแผนดำเนินการเพื่อเป้าหมายในอนาคต

3. รู้จักการปฏิบัติให้เกิดการอดได้รอได้อย่างเหมาะสม

4. สามารถให้รางวัลและลงโทษตนเองเมื่อกระทำไม่เหมาะสม

Mischel (1974) กล่าวถึง ลักษณะของบุคคลที่มุ่งอนาคตและมีการควบคุมตนเองสูงไว้ดังนี้

1. สามารถวางแผนล่วงหน้าได้ และสามารถคาดการณ์ถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

2. สามารถอดได้รอได้สามารถอดเปรี้ยวไว้กินหวาน

3. มีความเชื่อมั่นในผลของการกระทำว่าทำดียอมได้ติดตอบแทน

4. เป็นบุคคลที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆอย่างสมเหตุสมผล

5. สามารถถ่วงจากการกระทำบางชนิดที่สังคมไม่ยอมรับหรือเป็นผลเสียต่อสุขภาพได้

จากการประมวลเอกสาร สรุปได้ว่า ลักษณะมุ่งอนาคต หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกล เล็งเห็นความสำคัญของสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับตนในอนาคต การวางแผนดำเนินงานตามเป้าหมาย รู้จักเลือกที่จะกระทำ แก้ปัญหาและรอคอย มีความเพียรพยายามในปัจจุบันเพื่อประสบความสำเร็จในอนาคต โดยผู้วิจัยใช้แบบวัดของดวงเดือน พันธุมนาวิน งามตา วณิชทานนท์ และคณะ

(2536) จำนวน 20 ข้อแบบวัดมีข้อความที่เป็นข้อความด้านบวกกับข้อความทางด้านลบ โดยแต่ละข้อมีมาตรประเมิน 6 หน่วยให้นักเรียนเลือกตอบตามความเป็นจริงตั้งแต่ “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” เกณฑ์การให้คะแนนเมื่อเป็นข้อความทางบวก จะได้คะแนน 6 ถึง 1 จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” ส่วนข้อความที่มีความหมายทางลบนั้นจะมีการให้คะแนนตรงกันข้าม ผู้ที่ได้คะแนนรวมสูงกว่าค่าเฉลี่ย แสดงว่าเป็นผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนเองสูง ผู้ที่ได้คะแนนรวมต่ำกว่าค่าเฉลี่ยแสดงว่าเป็นผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตต่ำ

ความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคต

ได้มีนักจิตวิทยาให้ความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคต โดยพบหลักฐานว่าลักษณะมุ่งอนาคตเป็นด้านหนึ่งของพลังอีโก้ (Ego) ของบุคคล ซึ่งจะเป็นทางให้ผู้มีลักษณะมุ่งอนาคตสูงสามารถระงับ หรือชะลอการบำบัดความต้องการต่างๆ ของตนเองได้ ฉะนั้นผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตสูง คือผู้ที่สามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมกับกาลเทศะและไม่เป็นผู้ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของศาสนาและกฎหมาย จึงเห็นได้ว่า ผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตสูงจัดเป็นผู้มีจริยธรรมสูงด้วย ทั้งเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติด้านสติปัญญา และสุขภาพจิตสูงด้วย (ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก. 2520 ; อ้างอิงจาก Kohlberg. 1964 ; Mischel. 1974 ; Wright. ; 1975) นอกจากนี้ ลักษณะมุ่งอนาคตยังมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดย Wright (ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก. 2520 : 36-37 ; อ้างอิงมาจาก Wright.1975) ได้รวบรวมผลการศึกษาค้นคว้าซึ่งแสดงว่าเด็กที่มีความอดได้รอได้จะไม่โกงในการเล่นเกมมากเท่าเด็กที่ขาดลักษณะนี้ ส่วน Mischel และกิลลิแกน (ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก. 2520 : 36-37 ; อ้างอิงมาจาก Mischel & Gilligan. 1964) ได้ทำการวิจัยซึ่งแสดงว่าที่มีลักษณะมุ่งอนาคตสูงจะโกงน้อย

ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก (2520) ได้สรุปความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคตว่า เป็นลักษณะหนึ่งของความเป็นพลเมืองดี และเป็นลักษณะหนึ่งซึ่งจะทำให้บุคคลมีความเพียรพยายามต่อสู้อุปสรรคเพื่อความเจริญของตนเองและประเทศชาติ ฉะนั้นลักษณะมุ่งอนาคตจึงเป็นลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศด้วย

กนกวรรณ อุ่นใจ (2535) ได้กล่าวถึงความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคตว่า ลักษณะมุ่งอนาคตนั้นเป็นลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง ที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเป็นพลเมืองดี สามารถปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับกาลเทศะ มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความรับผิดชอบ มีเป้าหมายชีวิตและเห็นความสำคัญของการวางแผนอนาคต สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ได้อย่างสมเหตุสมผล มีแรงจูงใจในการกระทำพฤติกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวได้

พรทิพย์ เจนจริยานนท์ (2542) ได้กล่าวถึงความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคตว่าลักษณะมุ่งอนาคตเป็นคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเป็นพลเมืองดีมีจริยธรรมสามารถปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับกาลเทศะ

เนตรชนก พุ่มพวง (2546) ได้กล่าวถึงความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคตว่า ลักษณะมุ่งอนาคตเป็นคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเป็นพลเมืองดีมีจริยธรรมสามารถปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับกาลเทศะ มีเป้าหมายในชีวิต มีการวางแผนเพื่ออนาคตมีความเพียรพยายามเพื่อประสบความสำเร็จในชีวิต

จากความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคตที่ได้รวบรวมไว้ข้างต้น สรุปได้ว่า ลักษณะมุ่งอนาคตเป็นคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง เนื่องจากบุคคลใดที่มีลักษณะมุ่งอนาคตจะส่งผลให้บุคคลนั้นรู้จักวางแผนและกำหนดเป้าหมาย มีความมานะพยายาม ทำงานอย่างขยันขันแข็ง เพื่อความสำเร็จในการทำงานและผลที่ดีในอนาคตข้างหน้า นอกจากนี้ผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตสูงจัดเป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูงด้วย

1.2 ความฉลาดทางอารมณ์

Salovey และ Mayer (1990) ให้นิยามว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึงความสามารถของบุคคลตระหนักรู้ในความคิด ความรู้สึก และภาวะอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนและผู้อื่นได้มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของตนทำให้สามารถชี้นำความคิดและการกระทำของตนเองได้อย่างสมเหตุสมผล สอดคล้องกับการทำงานและการดำเนินชีวิต โดยมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น ๆ

Cooper และ Sawaf (1997) ให้นิยามว่าความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการรับรู้เข้าใจและรู้จักใช้พลังการรู้จักอารมณ์เป็นรากฐานสร้างสัมพันธภาพและโน้มน้าวจิตใจผู้อื่น

Weisinger (1998) ให้นิยามว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง การใช้อารมณ์อย่างฉลาด โดยความตั้งใจให้อารมณ์ของเราทำงานให้เรา โดยการใช้อารมณ์นำพฤติกรรมและความคิดของเราไปในทางที่เสริมผลลัพธ์ของเรา

Goleman (1998) ให้นิยามว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการตระหนักถึงความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นได้เพื่อสร้างแรงจูงใจและบริหารจัดการอารมณ์ของตนเองและอารมณ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์อื่นได้

วีระวัฒน์ ปันนิตามัย (2542) ได้ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์ เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความรู้เท่าทันในทันที และความเปลี่ยนแปลงในอารมณ์ของตนเองและคนอื่นที่สามารถประเมินเป็นช่วงค่าตัวเลขได้อารมณ์สามารถช่วยเหลือเกื้อกูล ให้การกระทำมนุษย์มีเหตุผลมากขึ้นผิดพลาดน้อยลง ในความเป็นจริงชีวิตจะเป็นสุขได้สำเร็จได้นั้นผู้คนต้องมีเชาว์ปัญญาอารมณ์ (คือ เชาว์ปัญญา + เชาว์อารมณ์)

เทอดศักดิ์ เดชคง (2543) ให้นิยามว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการนำไปสู่การเป็นคนดี มีคุณค่า และมีความสุข ในการเป็นคนดี

อรพินทร์ ชูชม (2543) ให้นิยามว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง สมรรถภาพ (Capabilities) ที่ไม่ใช่การคิด เป็นความสามารถ (Competencies) และทักษะ (Skills) ที่มีอิทธิพลต่อความสามารถของบุคคลที่จะจัดการกับสิ่งแวดล้อมและสภาวะกดดันได้สำเร็จ

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2543) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์เปรียบเสมือนความสามารถของบุคคลในการรับรู้และแสดงอารมณ์ออกมา สามารถที่จะแยกแยะประสมประสานความคิดกับอารมณ์ มีความเข้าใจ และสามารถแสดงอารมณ์ได้อย่างมีปัญญาและไหวพริบ ตลอดทั้งสามารถที่จะควบคุมอารมณ์ตนเองได้ทุกสถานการณ์

กรมสุขภาพจิต (2544) ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง การรับรู้ เข้าใจและปรับอารมณ์ได้เหมาะสม เพื่อเป็นแหล่งพลังงานของบุคคล การรับรู้ข้อมูล ความไว้วางใจ ความคิดสร้างสรรค์ และอิทธิพลของความฉลาดทางอารมณ์

รัตติกรณ์ จงวิศาล (2544) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการตระหนักรู้และเข้าใจอารมณ์หรือความรู้สึกของตนเอง สามารถจัดการกับอารมณ์ของตนเองและสามารถใช้อารมณ์ให้เกิดประโยชน์ และเป็นความสามารถในการตระหนักรู้และเข้าใจ ความรู้สึกของผู้อื่นและความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

ทศพร ประเสริฐสุข (2545) ให้ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ว่า หมายถึง ความสามารถลักษณะหนึ่งของบุคคลที่ตระหนักถึงความรู้สึก ความคิด และอารมณ์ของตนเองและของผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์และแรงกระตุ้นภายในตลอดจนสามารถรอคอยการตอบสนองความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสมและถูกกาลเทศะ สามารถให้กำลังใจตนเองในการที่จะเผชิญกับอุปสรรคและข้อขัดแย้งต่างๆได้อย่างไม่คับข้องใจ รู้จักขจัดความเครียดที่จะขัดขวางความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อันมีค่าของตนได้ สามารถชักนำความคิดและการกระทำของตนในการทำงานร่วมกับผู้อื่นทั้งในฐานะผู้นำหรือผู้ตามได้อย่างมีความสุข จนประสบความสำเร็จในการเรียน (Study Success) ความสำเร็จในอาชีพ (Career Success) ตลอดจนประสบความสำเร็จในชีวิต (Life Success) ของตนเพื่อเป็นแรงจูงใจในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นได้อย่างประสบความสำเร็จดีกับผู้อื่น

จากความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ที่กล่าวมา สรุปได้ว่าความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะตระหนักรู้และเข้าใจอารมณ์ตนเอง ตระหนักรู้และเข้าใจอารมณ์ของผู้อื่น และการมีแรงจูงใจในตนเอง การควบคุมอารมณ์ตนเอง การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น และการมองโลกในแง่ดี

ลักษณะของผู้ที่มี EQ สูง – EQ ต่ำ

Hein (1999) ได้ให้รายการลักษณะที่บ่งชี้ถึงความเป็นผู้มี EQ สูง – EQ ต่ำ ดังตาราง 1

ผู้ที่มี EQ สูง	ผู้ที่มี EQ ต่ำ
1. แสดงความรู้สึกของตนออกมาได้ชัดเจนตรงไปตรงมา	1. ไม่รับผิดชอบต่อความรู้สึกของตนแต่วิพากษ์ตำหนิผู้อื่น
2. ไม่ถูกรบกวนใจโดยความรู้สึกในทางลบต่างๆ	2. บอกไม่ได้ว่าทำไมตนจึงคิดรู้สึกเช่นนั้น
3. สามารถอ่านภาษาท่าทางในการสื่อสารได้ดี	3. กล่าวหาโจมตี ตำหนิ ตัดสิน ทำลายขวัญกำลังใจผู้อื่น
4. ชีวิตผานจากเหตุผล ความเห็นจริง ตรรกะ ความรู้สึกและสามัญสำนึกอย่างได้ดุล	4. มุ่งวิเคราะห์ผู้อื่นมากกว่าการแสดงความคิดเห็น
5. พึงพาตนเองได้มีความเป็นอิสระด้านการใช้เหตุผลทางจริยธรรม	5. บุ่มบ่ามทึบทัก มักคิดแทนเรา เช่น “ผมคิด (เชื่อหรือเดา) ว่าคุณ.....”
6. สร้างแรงจูงใจที่ดีให้เกิดภายในตนได้	6. แสดงความไม่เชื่อตรงเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดของตน
7. สามารถนำภาวะอารมณ์ของตนกลับคืนสู่สภาวะปกติได้	7. พุดสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของตนสูงหรือต่ำกว่าความเป็นจริง
8. มองโลกในแง่ดีไม่ยอมแพ้กับอุปสรรคหรือปัญหา	8. ทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่บางทีก็แสดงปฏิกิริยากับสิ่งเล็กๆ น้อยๆ เกินเหตุ
9. สนใจและให้ความสำคัญกับความรู้สึกของคนอื่น	9. ขาดสติสัมปชัญญะสิ่งที่พูดกับสิ่งที่ทำไม่ตรงกัน
10. ไม่ถูกรบกวนใจโดยความกลัวหรือความวิตกกังวล	10. ผูกใจเจ็บ อาฆาตแค้น ให้อภัยคนไม่ได้
11. สามารถระบุนิสัย/ภาวะอารมณ์ทางลบที่เกิดขึ้นกับตนเองในขณะนั้นได้	11. ชอบทำให้ผู้อื่นรู้สึกว่าเขาผิด
12. รู้สึกเป็นธรรมชาติเมื่อพูดถึงความรู้สึกนึกคิดต่างๆ	12. ยัดเหยียดความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ให้ผู้ฟัง
13. ชีวิตไม่ถูกขุ่นใจโดยอำนาจความร่ำรวยเกียรติศักดิ์ศรี ตำแหน่งชื่อเสียง หรือการได้รับการยอมรับ	13. เผลยความรู้สึกที่แท้จริงที่เกิดขึ้นกับตนเองไม่ได้
14. กล้าเผยความรู้สึกนึกคิดของตนเองออกมาไม่พยายามสอดแทรกความคิดไว้ในความรู้สึกของตนเอง	14. ไม่ใส่ใจกับความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น
15. มองหาแง่มุมที่ดีจากภาวะอารมณ์ทางลบหรือในสถานการณ์อันเลวร้าย	15. พุดโดยไม่คิดถึงผู้อื่น
16. แยกแยะสิ่งที่เป็นความจริงออกจากความรู้สึกได้	16. ไม่เปิดใจกว้าง ยึดมั่นตนเอง
	17. เป็นผู้ฟังที่ไม่ดี พุดขัดจังหวะบั่นทอนขวัญและกำลังใจคู่สนทนา เน้นข้อเท็จจริงมากเกินไปโดยไม่คำนึงถึงความรู้สึก
	18. ใช้ภูมิปัญญาของตนวิพากษ์ตำหนิผู้อื่นสร้างภาพว่าตนฉลาดเหนือกว่าผู้อื่น ไม่รู้ไม่สนใจว่าคนอื่นจะมองตนอย่างไร

องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์

Goleman (1997) ได้เสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ (The Emotional Competence Framework) เอาไว้ 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ความสามารถส่วนบุคคล (Personal Competence) ซึ่งเป็นการบริหารจัดการตนเอง ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความสามารถจัดระเบียบอารมณ์ตนเอง และความสามารถในการจูงใจตนเอง

ส่วนที่ 2 ความสามารถทางสังคม (Social Competence) ซึ่งเป็นการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ประกอบด้วย องค์ประกอบ 2 องค์ประกอบ คือ การร่วมรู้สึกและทักษะอยู่ในสังคม

Mayer และ Salovey (1997) ได้กล่าวถึงลักษณะของความฉลาดทางอารมณ์ 5 ลักษณะ ดังนี้

1. ตระหนักรู้อารมณ์ตน (Know One's Emotions) หมายถึง รู้จักตน เข้าใจ หยั่งรู้ ความเปลี่ยนแปลงในอารมณ์ ภาวะอารมณ์ความต้องการของตน ในแต่ละแห่งสถานการณ์

2. การบริหารจัดการอารมณ์ของตน (Managing Emotions) หมายถึง ความสามารถที่จะควบคุมจัดการกับความ รู้สึก หรือภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้น ได้อย่างเหมาะสมชาญฉลาด

3. การสร้างแรงจูงใจที่ดีให้แก่ตนเองได้ (Motivation Emotions) หมายถึง การกระตุ้นเตือนให้ตนคิดริเริ่ม อย่างมีความคิดสร้างสรรค์ ผลักดันตนเองสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ จะนำมาซึ่งความสำเร็จ สามารถอดได้รอได้ไม่หุนหันใจเร็วด่วนได้

4. การรับรู้อารมณ์ของผู้อื่นได้ (Recognizing Emotions in Others) หมายถึง การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นพื้นฐานของความ “เก่งคน” รู้เท่าทันในความรู้สึกความต้องการขีวิตกักงวลของผู้อื่น ได้อย่างชาญฉลาด

5. การสร้างสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น (Handing Relationship) หมายถึง ความสามารถในการสร้างและรักษาเครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนตัวและที่เกี่ยวกับผู้อื่น เป็นความสามารถที่จะรู้เท่าทันผู้อื่น ซึ่งประกอบด้วย การสื่อสารที่ดี การบริหารความขัดแย้ง

Cooper และ Sawaf (1997) ได้เสนอโครงสร้างของความฉลาดทางอารมณ์ไว้เพื่อสะดวกแก่การวัด ที่เรียกว่า EQ Map ซึ่งประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบคือ

1. ความรอบรู้ทางอารมณ์ (Emotional Literacy) ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการรับรู้ การควบคุมตนเอง และมีความเชื่อมั่นในตนเอง ประกอบด้วย

1.1 ความซื่อสัตย์ทางอารมณ์ (Emotional Honesty) เป็นการรับรู้อารมณ์ตรงตามเป็นจริง

- เป็นพลังสร้างสรรค์
- 1.2 การสร้างพลังทางอารมณ์ (Emotional Energy) รวบรวมอารมณ์ให้เกิด
 - 1.3 ตระหนักรู้ในอารมณ์ (Awareness)
 - 1.4 รับทราบผลย้อนกลับของอารมณ์ (Feedback)
 - 1.5 การหยั่งความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตนเอง (Intuition)
 - 1.6 ความรับผิดชอบ (Responsibility)
 - 1.7 สร้างสัมพันธ์เชื่อมโยง (Connection)
2. ความเหมาะสมทางอารมณ์ (Emotional Fitness) ประกอบด้วย
 - 2.1 สร้างความเชื่อถือให้เกิดแก่ตนเอง (Authenticity)
 - 2.2 มีความเชื่อ ศรัทธา และมีความยืดหยุ่น
 - 2.3 มีความคิดสร้างสรรค์อยู่ตลอดเวลา ไม่พอใจที่จะอยู่กับที่
 - 2.4 ความสามารถที่จะกลับคืนสู่สภาพปกติ และก้าวไปข้างหน้า
 3. ความลึกซึ้งทางอารมณ์ (Emotional Depth) เป็นการสำรวจแนวทางที่จะปรับชีวิตและหน้าที่การงานให้เข้ากับศักยภาพ และเป้าหมายของตนเองประกอบด้วย
 - 3.1 ความผูกพันในงานที่ทำรู้รับผิดชอบและมีสติ
 - 3.2 การมีเป้าหมายและศักยภาพที่โดดเด่น
 - 3.3 มีความซื่อตรง (Integrity) ทำงานอย่างซื่อสัตย์ และยึดหลักจริยธรรมรักษามาตรฐานส่วนบุคคล รักษาคำพูด ยอมรับความผิดพลาดที่ตนกระทำอย่างเปิดเผย
 - 3.4 สามารถโน้มน้าวใจบุคคลอื่นโดยปราศจากอำนาจ
 4. ความผันแปรทางอารมณ์ (Emotional Alchemy) มีสัญชาตญาณ ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสามารถที่จะเผชิญปัญหา และความกดดัน ประกอบด้วย
 - 4.1 การแสดงออกด้านการหยั่งรู้
 - 4.2 สามารถคิดใคร่ครวญ
 - 4.3 การเล็งเห็นโอกาส

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (2544) ได้พัฒนาแนวคิดเรื่องความฉลาดทางอารมณ์โดยอาศัยพื้นฐานแนวคิดของ Mayer and Salovey และแนวคิดของ Goleman มาดัดแปลงให้เหมาะสมกับคนไทย ซึ่งกรมสุขภาพจิตแบ่งปัจจัยของความฉลาดทางอารมณ์ที่สำคัญออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. ความดี หมายถึง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง รู้จักเห็นใจผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง ได้แก่ รู้
อารมณ์และความต้องการของตนเอง สามารถควบคุมอารมณ์และความต้องการได้ละแสดงออกอย่าง
เหมาะสม

1.2 ความสามารถในการเห็นใจผู้อื่น ได้แก่ ใส่ใจผู้อื่น มีความเข้าใจและยอมรับ
ผู้อื่น รวมถึงแสดงความเห็นใจอย่างเหมาะสม

1.3 ความสามารถในการรับผิดชอบ ได้แก่ รู้จักการให้ รู้จักการรับ รู้จักรับผิดชอบ
รู้จักให้อภัย และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

กรมสุขภาพจิตพัฒนาองค์ประกอบด้านความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความ
ต้องการของตนเอง จากองค์ประกอบขั้นการรับรู้ การประเมิน และการแสดงออกซึ่งอารมณ์ (Identifying
emotions) ของทฤษฎีเมเยอร์และชาโลเวย์ จากองค์ประกอบด้านการควบคุมตนเอง สามารถจัดการกับ
ภาวะอารมณ์หรือความฉุนเฉียวได้ (Self-control) ซึ่งเป็นองค์ประกอบย่อยขององค์ประกอบด้านการกำกับ
ตนเอง (Self-regulation) ของทฤษฎีไกลแมน จากองค์ประกอบด้านการตระหนักรู้อารมณ์ของตนเอง
(Emotional self-awareness) ซึ่งเป็นทักษะภายในตัวบุคคล (Interpersonal skills) ของทฤษฎีบาร์ออน

2. ความเก่ง หมายถึง ความสามารถในการรู้จักตนเอง มีแรงจูงใจสามารถตัดสินใจ
แก้ปัญหาและแสดงออกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ซึ่งมีรายละเอียด
ดังนี้

2.1 ความสามารถในการรู้จักและสร้างแรงจูงใจให้ตนเอง ได้แก่ รู้ศักยภาพ
ของตนเอง สร้างขวัญและกำลังใจให้ตนเอง และมีความมุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงเป้าหมาย

2.2 ความสามารถในการตัดสินใจและแก้ปัญหา ได้แก่ รับรู้และเข้าใจปัญหา
ขั้นตอนในการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม และมีความยืดหยุ่น

2.3 ความสามารถในการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น ได้แก่ รู้จักการสร้างสัมพันธภาพ
ที่ดีกับผู้อื่น มีความกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม ตลอดจนแสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้งได้อย่างสร้างสรรค์

3. ความสุข หมายถึง ความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขมีความภูมิใจใน
ตนเอง พอใจในชีวิต และมีความสุขสงบทางใจ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ความภูมิใจในตนเอง ได้แก่ เห็นคุณค่าในตนเองและมีความเชื่อมั่นในตนเอง

3.2 ความพึงพอใจในชีวิต ได้แก่ รู้จักมองโลกในแง่ดี มีอารมณ์ขันและพอใจ
ในสิ่งที่ตนมีอยู่

3.3 ความสงบทางใจ ได้แก่ มีกิจกรรมที่เสริมสร้างความสุข รู้จักผ่อนคลายและมี
ความสงบทางจิตใจ

จากองค์ประกอบทางอารมณ์ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า แบ่งเป็นสองด้าน คือ ด้านที่เกี่ยวกับ
ตนเอง และด้านที่เกี่ยวกับผู้อื่น ดังนั้นสิ่งที่ต้องพัฒนา คือ การพัฒนาเขาว์อารมณ์ในส่วนที่เกี่ยวกับตนเอง

และในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Cooper and Sawaf. 1997) โดยผู้วิจัยนำแนวคิดองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ของกรมสุขภาพจิต คือ ด้านความดี ความเก่ง ความสุข มาเป็นแนวทางในการวิจัย เพราะกรมสุขภาพจิตได้นำแนวคิดและทฤษฎีของแต่ละคนที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มาหลอมรวมกันตนได้องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ที่ชัดเจน ครอบคลุม ซึ่งสามารถใช้องค์ประกอบนี้ได้กับบุคคลทุกช่วงวัย เหมาะสมกับคนไทย ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดของกรมสุขภาพจิตมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้

การวัดความฉลาดทางอารมณ์

ตัวอย่างของแบบวัดที่สร้างขึ้นเพื่อวัดความฉลาดทางอารมณ์

1. Trait Meta-Mood Scale : TMMS ในการวัดความฉลาดทางอารมณ์ตามแนวการวัดความสามารถของกลุ่มสโลเวย์ และเมเยอร์ ซึ่งเขาได้สร้างข้อคำถามด้านการจัดระบบตนเองทางความฉลาดทางอารมณ์ จำนวน 48 ข้อ 3 องค์ประกอบ ต่อมาได้มีการปรับปรุงให้เหลือ 30 ข้อ โดยให้ผู้ตอบรายงานตนเองว่าตนเห็นด้วยกับแต่ละข้อความในระดับใด เป็นมาตราประเมินค่า 5 ระดับ จาก 1 หมายถึงไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง จนถึง 5 หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่

1.1 ด้านความเข้าใจในอารมณ์ความรู้สึก จำนวน 13 ข้อ

1.2 ความชัดเจนในการแยกแยะอารมณ์ความรู้สึก จำนวน 11 ข้อ

1.3 การปรับอารมณ์ จำนวน 6 ข้อ

2. Toronto Alexithymia Scale แบบรายงานตนเองที่ให้ผู้ตอบเลือกตอบว่าแต่ละข้อความ “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” กับคำถาม 20 ข้อ สร้างโดย Bagby, Taylor & Parker ในปี ค.ศ. 1994 เป็นลักษณะความผิดปกติทางจิตของบุคคล ที่รู้สึกยากลำบากในการรายงานเกี่ยวกับตนเอง โดยเฉพาะการพูดคุยเกี่ยวกับความรู้สึกอารมณ์ต่าง ๆ ของคน 3 ด้าน ได้แก่

2.1 การไม่สามารถระบุความรู้สึก จำนวน 7 ข้อ

2.2 การไม่สามารถอธิบายถึงความรู้สึก จำนวน 5 ข้อ

2.3 การคิดคำนึงถึงเฉพาะเรื่องของตน จำนวน 8 ข้อ

นักวิชาการในประเทศไทย ได้สร้างแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ หลายท่านดังนี้ กรมสุขภาพจิต (2546) ใช้แนวคิดของบาร์ออนเมเยอร์และซาโลเวย์ และโกลแมน กลุ่มตัวอย่างเป็นวัยรุ่นและผู้ใหญ่ จำนวน 6,812 คน ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .8201

ช่อลัดดา ขวัญเมือง (2542 : 6) ใช้แนวคิดของโกลแมน คูเปอร์และสว๊อฟ และบาร์ออน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาคณะครุศาสตร์ จำนวน 1,151 คน ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .8850

วีระวัฒน์ ปันนิตามัย (2542ข : 15-17) ใช้แนวคิดของเมเยอร์และซาโลเวย์ และโกลแมน มาสร้างเครื่องมือชื่อ EQ99 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยหอการค้าไทย จำนวน 464 คน

หาค่าความเชื่อมั่นได้เท่ากับ .9309 มีความเห็นว่า ในการวัดความฉลาดทางอารมณ์น่าจะใช้หลายๆ วิธี ประกอบกัน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง ความเชื่อถือได้ของผลการประเมินความฉลาดทางอารมณ์

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ แบบวัดความฉลาดทางอารมณ์เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยดัดแปลงมาจากแบบวัดความฉลาดทางอารมณ์ของกรมสุขภาพจิต (2543) ฉบับเด็กอายุ 12- 17 ปี มาใช้กับกลุ่มประชากรซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีอายุระหว่าง 13 – 15 ปี ซึ่งมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับกลุ่มประชากรเนื่องจากเป็นแบบทดสอบมาตรฐานที่กรมสุขภาพจิตสร้างขึ้น และมีความสะดวกต่อการดำเนินการและการแปลผล

1.3 สัมพันธภาพ

ความหมายของสัมพันธภาพ

สัมพันธภาพ หมายถึง ความผูกพัน ความเกี่ยวข้อง (ราชบัณฑิตยสถาน 2525) จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องสัมพันธภาพได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “สัมพันธภาพ” ไว้ดังนี้

Chickering (1993) ได้ให้ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างบุคคลไว้ว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคล หมายถึง การที่บุคคลมีความอดทนที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นและการเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งพาตนเองไปสู่การพึ่งพาซึ่งกันและกันซึ่งการอดทนที่จะอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ได้แก่ ความสามารถยอมรับความแตกต่างของบุคคลอื่นได้และการมีน้ำใจกว้างกว่าการให้ความช่วยเหลือสนับสนุน การให้และการรับ เป็นต้น

ชัยพร วิชชาวุธ (2530) กล่าวว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลเป็นพฤติกรรมปฏิบัติสัมพันธ์ตอบโต้ระหว่างบุคคล มนุษย์อยู่เป็นสังคม การกระทำของมนุษย์แต่ละคนจึงสัมพันธ์กับการกระทำของคนอื่นๆ ในสังคมเกิดขึ้นทันทีเมื่อการกระทำของคนหนึ่งมีผลกระทบต่อผลกรรมทำอีกคนหนึ่งจะได้รับ

กฤษณา ศักดิ์ศรี (2534) กล่าวถึง ความหมายของสัมพันธภาพว่า สัมพันธภาพเป็น ความเกี่ยวข้องของมนุษย์ที่มีต่อกันโดยตรงและทางอ้อม มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีกันยอมรับนับถือตลอดจนการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของสถาบันและวัฒนธรรมเดียวกัน มีการสืบทอดเจตนารมณ์จนเกิดเป็นสังคมขึ้น ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของมนุษย์เข้าใจซึ่งกันและกันทั้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม

Gay (มณี ดีประสิทธิ์ 2541 : 7; อ้างอิง จาก Gay. 1981) กล่าวว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในระหว่างบุคคล โดยกระบวนการนี้จะเกิดขึ้นทีละเล็กละน้อยอย่างต่อเนื่อง และรวมเข้าด้วยกันเป็นองค์ประกอบของกระบวนการของความคุ้นเคย และบุคคลที่เกี่ยวข้องจะอยู่ในฐานะบุคคลอันเป็นที่รักของกันและกัน

จากการทบทวนเอกสารลักษณะความมีสัมพันธภาพ สรุปได้ว่า สัมพันธภาพ หมายถึง พฤติกรรมปฏิบัติสัมพันธ์ตอบโต้ระหว่างบุคคลเพื่อทำความรู้จักกันให้ได้มาซึ่งความรักใคร่ ความเข้าใจ

อันดีต่อกันอันจะนำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันของคุณบุคคล ทำให้เกิดการปรับตัวทางสังคม ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล เคารพในสิทธิผู้อื่น รู้จักการให้การยอมรับซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้วิจัยเลือกศึกษา ความมีสัมพันธภาพภายในครอบครัว สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู และสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน เพราะบุคคลทั้ง 3 กลุ่มนี้เป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดนักเรียน และมีอิทธิพลต่อนักเรียนในการแสดงพฤติกรรม สัมพันธภาพจากทั้งสามกลุ่มนี้ จึงน่าจะมีผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามตามมาตรฐานที่ว่าด้วยผลการจัดการศึกษากลุ่มตัวบ่งชี้พื้นฐานตัวบ่งชี้ที่ 2 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

1.3.1 สัมพันธภาพของครอบครัว

ความหมายของสัมพันธภาพภายในครอบครัว

กุหลาบ รัตนสังฆธรรม และคณะ (2538) ได้ให้ความหมายของสัมพันธภาพในครอบครัวว่า หมายถึง การแสดงออกทางด้านพฤติกรรมที่สมาชิกในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในเรื่องบทบาทของตนกับบุคคลในครอบครัว ความผูกพันและการสนับสนุนของบุคคลในครอบครัวและลักษณะการเลี้ยงดูของบิดามารดา และผู้ปกครอง

ghickering (อาจารย์ ช่างประดับ. 2550 อ้างอิงจาก ghickering. 1969) ได้ให้ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างบุคคลไว้ว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคล หมายถึง การที่บุคคลมีความอดทนที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นและมีการเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งพาตนเองไปสู่การพึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งการอดทนที่จะอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ได้แก่ ความสามารถยอมรับความแตกต่างของบุคคลอื่นได้ และการมีน้ำใจกว้าง การให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนการให้และการรับ

ศิริพร สุวรรณทศ (2541) ได้ให้ความหมายของสัมพันธภาพในครอบครัวว่า หมายถึง การที่บิดามารดามีการกระทำต่อกันในเรื่องการแก้ปัญหาาร่วมกันในครอบครัว การแสดงบทบาทตามหน้าที่ความผูกพันทางอารมณ์การควบคุมความประพฤติ การสื่อสารกันในครอบครัว การสนองตอบทางอารมณ์ซึ่งกันและกัน และการกระทำหน้าที่ต่างๆ

นิตยา คชภักดี (2545) ได้ให้ความหมายของสัมพันธภาพในครอบครัวว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่เพิ่มความผูกพันเคารพรักและเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งประเมินได้จากพฤติกรรม การสื่อความหมายมีส่วนร่วมปรึกษาหารือ ตัดสินใจ และทำกิจกรรมในบรรยากาศที่สงบสุข

เล็ก สมบัติ (2549) ได้ให้ความหมายของสัมพันธภาพภายในครอบครัวว่า หมายถึง ความรัก ความเข้าใจ ความผูกพัน ฯลฯ ซึ่งเป็นอารมณ์และความรู้สึกต่างๆ ที่สมาชิกในครอบครัวมีให้ต่อกันมีความแน่นแฟ้น ของระบบครอบครัวก่อให้เกิดการเกื้อกูลและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก อาจกล่าวได้อีกอย่างว่าเป็นการร่วมทุกข์ร่วมสุข

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่าสัมพันธภาพภายในครอบครัว หมายถึง การปฏิบัติตนที่นักเรียนแสดงต่อบุคคลในครอบครัว เช่น การเคารพ การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การให้กำลังใจ เห็นอกเห็นใจ และการปฏิบัติ ตนที่บุคคลในครอบครัวแสดงต่อนักเรียน เช่น การให้ความรักดูแลเอาใจใส่ ให้คำปรึกษา ยอมรับความคิดเห็น หรือยินดีกับความสำเเร็จของนักเรียน

ความสำคัญของสัมพันธภาพภายในครอบครัว

จิราพร ชมพิกุล (2552) ได้กล่าวถึงสัมพันธภาพภายในครอบครัวว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวญาติพี่น้องหรือบุคคลอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในครัวเรือนเดียวกัน โดยมีการปฏิสัมพันธ์ การพูดคุยการแสดงออกซึ่งความรัก และการทำกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันอาจจะมีทั้งสัมพันธภาพที่ดีและไม่ดี

ศิริกุล อิศรานุรักษ์ (2542) ได้กล่าวว่า สัมพันธภาพที่ดีนั้นจะช่วยให้สมาชิกติดต่อสื่อสารกันอย่างดีมีความสุขช่วยให้มีศรัทธาต่อศาสนา มีการฝึกให้อดทน มีสติ ให้ อภัย และช่วยเหลือคนในสังคม แต่หากมีสัมพันธภาพที่ไม่ดีจะส่งผลกระทบต่อสมาชิกทุกคน ได้แก่ ขาดความสุขในครอบครัว ไม้มีความปรองดอง ขาดความเป็นมิตรก่อให้เกิดการห่างเหินนำไปสู่การแตกแยกในครอบครัว มีผลเสียต่อบุคลิกภาพและสุขภาพของสมาชิก ก่อให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น การเที่ยวเตร่ การติดยาเสพติด และเล่นการพนัน เป็นต้น

Parsons (1960) ได้กล่าวว่าบรรยากาศสัมพันธภาพในครอบครัวมีส่วนช่วยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวจะเป็นไปอย่างถาวร และทำให้เด็กมีเอกลักษณ์ที่มั่นคงฝังไปในตัวเด็ก การที่บิดามารดารวบรวมเอาประสบการณ์ความรู้ที่ถูกต้องมาใช้ควบคุมพฤติกรรมของเด็กให้เกิดความเชื่อที่เกิดจากความรู้สึกที่เป็นความจริง ซึ่งเป็นการวางรากฐานโครงสร้างของพฤติกรรม และเป็นพื้นฐานความรักที่แท้จริงของบิดามารดา เพื่อช่วยให้เด็กแสดงพฤติกรรมได้เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์โดยอาศัยภาษาในการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์

สรุปได้ว่า สัมพันธภาพในครอบครัวมีอิทธิพลในการสร้างความรัก ความไว้วางใจ ซึ่งกันและกันส่งผลให้เกิดความสุข ความมั่นคงทางจิตใจและยังช่วยในการแก้ปัญหาต่างให้เกิดความสำเเร็จในชีวิต

1.3.2 สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู

ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู

Back (วาทีนี อึ้งเกลี้ยง. 2552; อ้างอิงจาก Back. 1970) ให้ความหมายของ สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครูว่า ผู้เรียนมีความต้องการให้ผู้สอนมีเมตริจิตและให้ความอบอุ่น ถ้าผู้สอนตอบสนองความต้องการแล้วจะทำให้ผู้เรียนรับรู้ผู้สอนไปในทางที่ดีมีกำลังใจ และได้รับความสำเเร็จในการเรียน

พรรณณี ชูชัยเจนจิต (2532) ให้ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู คือ การที่ครูมีเมตตากรุณา เห็นอกเห็นใจนักเรียน สนใจนักเรียนอย่างสม่ำเสมอมีความยุติธรรม ไม่ลำเอียงหรือ

เลือกที่รักมักที่ชังตลอดจนมีความสัมพันธ์อันดีกับนักเรียนทำให้นักเรียนรักที่จะเรียน และทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียนด้วย

อรรถพล ระวีโรจน์ (2547) ให้ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครูว่า หมายถึง ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการปฏิบัติตัวของครูประจำชั้นที่แสดงกับนักเรียน ซึ่งทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกในทางที่ดีและไม่ดีต่อครูรวมถึงบรรยากาศในการเรียนการสอน ซึ่งมี 4 ด้าน ดังนี้

1. การให้ความรัก ความเข้าใจ หมายถึง การปฏิบัติของครูในด้านการให้ความรัก ความเข้าใจ ความเอาใจใส่ ความใกล้ชิดสนิทสนม
2. การส่งเสริมให้กำลังใจ หมายถึง การปฏิบัติตัวของครูในการส่งเสริมให้กำลังใจแก่นักเรียน เช่น การยิ้มแย้มแจ่มใส การให้รางวัล
3. การลงโทษอย่างมีเหตุผล หมายถึง การปฏิบัติตัวเองครูในด้านการใช้คำพูด กิริยาท่าทาง การให้อภัยการลงโทษอย่างมีเหตุผล

ณัฐยา ผาดจันทิก (2545) ให้ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครูว่า หมายถึง การปฏิบัติตนของครูและนักเรียนที่มีต่อกันทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ได้แก่ ความสนใจและใส่ใจของครูที่มีต่อนักเรียน ความสัมพันธ์ที่ดีทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกเป็นกันเอง และมีบรรยากาศแห่งความอบอุ่น

บรรยากาศแห่งความอบอุ่น

1. การปฏิบัติตนของครูที่มีต่อนักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ได้แก่ การให้ความรัก ความสนใจเอาใจใส่ตัวเอง การเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษาและชี้แนะแก่นักเรียนและด้านส่วนตัว
2. การปฏิบัติตนของนักเรียนที่มีอยู่ทั้งในและนอกห้องเรียน ได้แก่ ความเคารพ เชื่อฟัง ความสนใจและตั้งใจในสิ่งที่ครูสอน แสดงความเห็นในด้านการเรียน มีความไว้วางใจที่สามารถปรึกษาครูทั้งด้านการเรียนและเรื่องส่วนตัว

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่าความหมายของสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครูว่า หมายถึง การปฏิบัติตนระหว่างครูและนักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ที่แสดงให้เห็นถึงความรัก เอาใจใส่การส่งเสริมให้กำลังใจ ความใกล้ชิดสนิทสนม ความยุติธรรม การลงโทษอย่างมีเหตุผล ความสามารถในการอธิบายบทเรียน และการให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน

ความสำคัญของสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู

ในกระบวนการเรียนการสอนนั้นปฏิสัมพันธ์ที่ตระหว่งครูกับนักเรียนจะช่วยให้เกิดคุณภาพทางการศึกษาได้ดังที่นิภาพร พรุ่งโรจน์ (2549) ได้กล่าวถึงทัศนคติและความเชื่อของครูที่มีต่อการสนับสนุนให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายกวติวิชา พบว่า ครูมีทัศนคติทางบวกต่อการสนับสนุน

ให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเรียนกวดวิชาและครูมีความเชื่อในผลของการสนับสนุนให้นักเรียนกวดวิชาทั้งผลดีและผลเสีย นอกจากนี้ อรรถพล ระวังโรจน์ (2547) ได้กล่าวว่าคุณค่าของสัมพันธภาพระหว่างครูกับนักเรียนหากไม่ได้รับการพิจารณาอย่างละเอียดแล้วอาจถูกมองข้ามในความสำเร็จสิ่งหนึ่งอาจมาจากความคิดที่เรามักจะคิดกันว่าครูมีหน้าที่สอน นักเรียนมีหน้าที่รับความรู้แต่สิ่งที่โยงโยให้เกิดขึ้นคุณค่าที่แท้จริงในกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างตัวครูและนักเรียนนั้น คือ สัมพันธภาพ ดังนั้นเราคงต้องดูบริบทแวดล้อมว่ามีอิทธิพลที่เอื้อต่อการสนับสนุนหรือทำลายสัมพันธภาพระหว่างครูกับนักเรียนอย่างไร จะได้นำวิธีแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

สรุปได้ว่าสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครูมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้ที่มีความดีความรู้เกิดการเห็นพ้องต้องกันเชื่อฟังและปฏิบัติตามในการเรียนรู้และการใช้ประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

1.3.3 สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน

ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน

Medison (วาทีนี อั้งเกลียง. 2552 : 46; อ้างอิงจาก Medison. 1985) ให้ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนว่า เพื่อนเป็นสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยมีส่วนสำคัญให้บุคลิกภาพของนิสิตเปลี่ยนแปลงไป

กฤษณา ศักดิ์ศรี (2534: 10) กล่าวถึง ความหมายของสัมพันธภาพว่า สัมพันธภาพเป็นความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่มีต่อกัน โดยทางตรงและทางอ้อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมีความสามัคคีกัน ยอมรับนับถือ ตลอดจนการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของสถาบันและวัฒนธรรมเดียวกัน มีการสืบทอดเจตนารมณ์ จนเกิดเป็นสังคมขึ้นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของมนุษย์เข้าใจซึ่งกันและกันทั้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม

ณัฐยา ผาดจันทิก (2545: 6) สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน หมายถึง การปฏิบัติตนของนักเรียนแสดงต่อเพื่อนที่มีต่อกันทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดี ได้แก่ การช่วยเหลือพึ่งพากันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันทางการเรียน ความหวังโยใกล้ชิด สนับสนุนกันทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในกลุ่มเพื่อให้เกิดความสำเร็จด้านการเรียน

สุเมธ พงษ์เกตรา (2553) สัมพันธภาพระหว่างบุคคล หมายถึง พฤติกรรมการ ปฏิสัมพันธ์ตอบโต้ระหว่างบุคคลเพื่อทำการรู้จักเพื่อให้ได้มาซึ่ง ความรักใคร่ ความเข้าใจอันดีต่อกันอันจะนำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันของบุคคลรวมทั้งสังคมทำให้เกิดการปรับตัวทางสังคม ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลเคารพในสิทธิผู้อื่นรู้จักการให้และยอมรับพึ่งพาสังกันและกัน

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า สัมพันธภาพระหว่างเพื่อน หมายถึง การปฏิบัติตนที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความเกี่ยวข้องกัน มีการปฏิสัมพันธ์ตอบโต้ระหว่างบุคคล นำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคลได้

ความสำคัญของสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน

สุชา จันทน์เอม (2542) กล่าวถึง ทฤษฎีวิวัฒธรรมย่อย ซึ่ง Cohen อธิบายไว้ว่า การปฏิบัติของวัยรุ่นน่าจะขัดแย้งกับแนวทางของผู้ใหญ่ในสังคมนั้น กล่าวคือ วัยรุ่นจะเรียนรู้เฉพาะวัฒนธรรมของพวกตน และวัยรุ่นจะร่วมกันสร้างแบบแผนพฤติกรรมของตนขึ้นมาเช่น สำนวนการสนทนา การแต่งกาย การไว้ทรงผมหรือการแสดงดนตรี เป็นต้น ซึ่งอาจจะขัดแย้งกับทัศนคติของผู้ใหญ่ จึงเกิดปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของสังคม ดังนั้นการยอมรับและการให้ความสำคัญต่อการรวมกลุ่มของเด็กวัยรุ่นให้มีโอกาสได้แสดงออกถึงพลังในการสร้างสรรค์ จึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาเด็กวัยรุ่นให้รู้จักรับผิดชอบ รู้จักริเริ่มสร้างสรรค์ และรู้จักบทบาทหน้าที่ในฐานะสมาชิกของกลุ่มและของสังคม

การสร้างสัมพันธภาพ วัยรุ่นจะชอบเพื่อนที่สนใจบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยอารมณ์คล้ายคลึงกับตนโดยการพัฒนาสัมพันธภาพแต่ละคนมีวิธีการที่แตกต่างกัน การที่มีสัมพันธภาพกับเพื่อนที่ดีจะช่วยให้มีพัฒนาการด้านการสื่อสาร การทำกิจกรรมต่างๆ ได้เป็นอย่างดีในอนาคต (วิไลวรรณ ศรีสงคราม : และคณะ. 2549: 66-67) นอกจากนี้การที่บุคคลที่มีความเชื่อว่าบุคคลแต่ละคนประกอบด้วย ลักษณะและความต้องการทางเคมี สรีระวิทยาและด้านสัมพันธภาพ เป็นผลมาจากสัมพันธภาพระหว่างบุคคลนี้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาบุคลิกภาพตั้งแต่วัยทารกจนตลอดช่วงชีวิตพัฒนาการนี้เป็นไปเพื่อให้ชีวิตที่มีความสุขและมีประโยชน์ บุคคลทุกคนมีความต้องการเฉพาะตนเมื่อความต้องการไม่ได้รับการตอบสนองเป็นผลให้เกิดความไม่พอใจ ความคับข้องใจ เครียดและกังวลความรู้สึกเหล่านี้เกี่ยวข้องกับระดับความปรารถนาที่แต่ละบุคคลได้ตั้งไว้ และเมื่อนั้นบุคคลจะต้องจัดการกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นและรู้สึก มันคงมากขึ้น และ Sasse (1975) ได้เปรียบเทียบการสร้างสัมพันธภาพนั้นเป็นการสร้างความคุ้นเคยคล้ายกับชั้นบันไดที่ต้องก้าวไปที่ละขั้นโดยเริ่มจากความใกล้ชิดทางปัญญาใช้คำพูดความคิดมาถึงความใกล้ชิดทางร่างกาย มีการสัมผัสแตะต้องกันเกิดความใกล้ชิดทางอารมณ์ไม่แสแสร์งไม่ป้องกันตนเอง มีความไว้วางใจซึ่งกันและกันและกันร่วมแลกเปลี่ยนความรู้กัน

สรุปได้ว่า สัมพันธภาพระหว่างเพื่อน มีส่วนอย่างมากต่อการปฏิบัติตนในการทำกิจกรรมต่างๆ และยังก่อให้เกิดความรู้สึกขึ้นอยู่กับการได้รับการตอบสนองความต้องการ หากได้รับการตอบสนองเกิดความพอใจก็จะมีความรู้สึกที่ดีมีความสุขหากไม่ได้รับการตอบสนองหรือได้รับการตอบสนองที่ไม่ดีก็ก่อให้เกิดความเครียด ความคับข้องใจ

งานวิจัยและการวัดสัมพันธภาพ

จากการประมวลเอกสารพบตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวกับสัมพันธภาพ เช่น งานวิจัยของ ศศิวิมล เกลียวทอง (2557) ที่ศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 พบว่า ค่าน้ำหนักความสำคัญของปัจจัยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อัตมโนทัศน์ ลักษณะมุ่งอนาคต การสนับสนุนทางสังคม และสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ส่งผลทางบวกต่อทักษะชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 ส่วนปัจจัยด้านการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย สัมพันธภาพในครอบครัว สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู ส่งผลต่อทักษะชีวิตอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และ สุเมธ พงษ์เกตุรา (2553) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อสัมพันธภาพกับเพื่อนของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 โรงเรียนสารสาสน์เอกตรา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับสัมพันธภาพกับเพื่อนของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มี 4 ปัจจัย ได้แก่ อัตมโนทัศน์ ทักษะคิดต่อการคบเพื่อน สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง และสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู

จากการประมวลเอกสาร ผู้วิจัยดัดแปลงแบบวัดสัมพันธภาพที่สร้างขึ้นโดย ศศิวิมล เกลียวทอง (2557) ในงานวิจัยเรื่อง ปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 ซึ่งประกอบไปด้วยแบบวัดสัมพันธภาพภายในครอบครัว แบบวัดสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู และแบบวัดสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับคือ จริงที่สุด ส่วนใหญ่จริง จริงพอประมาณ จริงเพียงเล็กน้อย ไม่จริงเลย มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้

2. ปัจจัยระดับห้องเรียนที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน

ปัจจัยระดับห้องเรียน หมายถึง คุณลักษณะของห้องเรียนที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ประกอบไปด้วย การศึกษาแนวคิดรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยคัดเลือกตัวแปรระดับโรงเรียนโดยพิจารณา จากงานวิจัยที่มีบริบทสอดคล้องกับงานวิจัยครั้งนี้และตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นจึงกำหนดปัจจัยระดับห้องเรียนที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน 2 ปัจจัย ได้แก่ 1) บรรยากาศภายในชั้นเรียน 2) คุณภาพครูที่ปรึกษา

2.1 บรรยากาศในชั้นเรียน

ความหมายของบรรยากาศในชั้นเรียน

Moos & Moos (1978) ได้ให้ความหมายของบรรยากาศในชั้นเรียนว่าเป็นบรรยากาศหรือสภาพการณ์ที่ครูผู้สอนพยายามสร้างขึ้น เพื่อให้การจัดกิจกรรมการสอนดำเนินไปอย่างราบรื่น บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ประกอบด้วย พฤติกรรมของครูผู้สอน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน และปฏิสัมพันธ์นักเรียนกับนักเรียน

Good (1973) ได้ให้ความหมายของบรรยากาศในชั้นเรียนว่า หมายถึง สภาพแวดล้อมทางการเรียนในห้องเรียน ซึ่งไม่ใช่เพียงสภาพแวดล้อมทางกายภาพเท่านั้น แต่รวมถึงระดับอารมณ์และความรู้สึกด้วย

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2544) ได้ให้ความหมายของบรรยากาศในชั้นเรียนว่า หมายถึง เป็นบริเวณที่เปลี่ยนแปลงของบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่นักเรียนและครูทำงานและมีปฏิสัมพันธ์กัน

บุญชม ศรีสะอาด (2524) ได้ให้ความหมายของบรรยากาศในชั้นเรียนว่า หมายถึง เป็นสภาพหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมจิตวิทยาในระบบสังคมที่มีการเคลื่อนไหว

จากความหมายที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น สรุปได้ว่าบรรยากาศในชั้นเรียน หมายถึง สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวผู้เรียนในห้องเรียน ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด สบายตา อากาศถ่ายเทได้ดี ปราศจากเสียงรบกวน สภาพแวดล้อมทางจิตวิทยา ได้แก่ การให้ความร่วมมือกันและกัน การไว้วางใจ การรู้จักคุ้นเคยกัน และสภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียนและระหว่างนักเรียนกับนักเรียน

ลักษณะของบรรยากาศในชั้นเรียน

Bull; & Solity (1987) กล่าวว่า องค์ประกอบการจัดการชั้นเรียนประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1. องค์ประกอบทางกายภาพ หมายถึง สภาพแวดล้อมในการเรียนการสอนของนักเรียนและครู ส่วนใหญ่คือสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ชั้นเรียนนั่นเอง ลักษณะการจัดออกแบบก็จะแตกต่างกันไป แต่ในกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละกิจกรรมก็ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน หลักการทั่ว ๆ ไป คือ จะ กำหนดพอให้เป็นแนวที่จะใช้กับการเรียนการสอนได้ทุกโอกาส เนื่องจากสภาพแวดล้อมสามารถมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักเรียน ทั้งโดยตรงและโดยผลกระทบบที่สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนอื่นๆ ที่ทำงานในบริเวณนั้นด้วย

2. องค์ประกอบทางสังคม หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากที่ครูและนักเรียนได้อยู่ร่วมกันในบริเวณแวดล้อมเดียวกันในรูปหนึ่งรูปใด อาจก่อให้เกิดส่วนประกอบทางสังคมที่มีความแตกต่างกันในบางลักษณะได้ เช่น ครูอาจจะทำงานร่วมกับนักเรียนกลุ่มต่างๆ กัน และทำงานร่วมกับเด็กเป็นรายบุคคลภายในกลุ่มใหญ่ในหลายโอกาส ทำให้เกิดประสบการณ์ต่างๆ กันในสถานการณ์นั้นๆ สภาพทางพลวัตรหรือการเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งของกลุ่มการสอนดังกล่าวก็จะต้องแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มด้วย เป้าหมายหลักประการหนึ่งก็คือ ประสิทธิภาพทางการเรียนของนักเรียน

3. องค์ประกอบด้านการศึกษา หมายถึง เนื้อหาในหลักสูตรของโรงเรียนและผลการตัดสินใจที่ครูเลือกความรู้ และทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นและเหมาะสมสำหรับนักเรียนมาสอนในระดับชั้น โดยขั้นตอนการเรียนรู้ของนักเรียน การจัดแผนการเรียนการสอน การให้นักเรียน การจัดระบบการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน เหล่านี้คือลักษณะสำคัญขององค์ประกอบด้านการศึกษา

จากแนวคิดของ Bull; & Solity สามารถสรุปได้ดังนี้

1. องค์ประกอบทางกายภาพ (The physical component) ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ อาคาร สถานที่ต่างๆที่ใช้ในการเรียนการสอน
2. องค์ประกอบทางสังคม (The social component) ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในห้องเรียน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนในห้อง ความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน
3. องค์ประกอบทางการศึกษา (The education component) ได้แก่ สภาพการณ์ที่มีผลต่อการเรียนการสอน เช่น การกำหนดเนื้อหาหลักสูตร วิธีสอน กิจกรรมในชั้นเรียนอันก่อให้เกิดความพอใจในชั้นเรียน การแข่งขัน เป็นต้น

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ (2544) ได้อธิบายถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การเรียนมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย บรรยากาศทางกายภาพและบรรยากาศทางจิตใจ สรุปได้ดังนี้

1. บรรยากาศทางกายภาพ หรือบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่ดีของห้องเรียน มีผลต่อการเรียนการสอนและเจตคติที่ดีของผู้เรียน ลักษณะของห้องเรียนที่มีบรรยากาศทางกายภาพเหมาะสม ควรเป็นดังนี้

1.1 ห้องเรียนมีสีสันทันดูและเหมาะสม สบายตา และอากาศถ่ายเทได้ดี ปราศจากเสียงรบกวน และมีขนาดกว้างขวางเพียงพอกับจำนวนนักเรียน

1.2 ห้องเรียนควรมีบรรยากาศความเป็นอิสระของการเรียน การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ตลอดจนการเคลื่อนไหวในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกประเภท

1.3 ห้องเรียนต้องสะอาด ถูกสุขลักษณะ น่าอยู่ และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย

1.4 สิ่งที่อยู่ภายในห้องเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ สื่อการสอนต่างๆ เช่น กระดาน จอรับภาพ เครื่องฉายข้ามศีรษะ สามารถเคลื่อนไหวได้ และสามารถดัดแปลงให้เอื้ออำนวยต่อการสอนและการจัดกิจกรรมประเภทต่างๆ

1.5 ควรจัดห้องเรียนให้พร้อมต่อการสอนในแต่ละครั้ง และให้เหมาะสมต่อการสอนวิธีต่างๆ เช่นเหมาะต่อวิธีสอนโดยกระบวนการกลุ่ม วิธีบรรยาย วิธีการแสดงละคร เป็นต้น

2. บรรยากาศทางจิตใจ หรือบรรยากาศทางจิตวิทยา เป็นบรรยากาศของการให้ความร่วมมือกันและกัน ซึ่งทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างบรรยากาศทางจิตใจร่วมกัน มีดังนี้

2.1 บรรยากาศความคุ้นเคย หรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ประกอบด้วย

2.1.1 บุคลิกภาพของครูผู้สอน ได้แก่ การยิ้มแย้มแจ่มใส การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย มีอารมณ์ขัน ท่าทางและการใช้คำพูดที่เหมาะสม และมีน้ำเสียงน่าฟัง ซึ่งเป็นการใส่ใจและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน

2.1.2 พฤติกรรมการสอนของผู้สอน เป็นพฤติกรรมที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทำกิจกรรมด้วยตนเอง ค้นคว้าด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้ซักถามโต้แย้ง การสอนที่ผู้สอนมีความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งทำให้ห้องเรียนดำเนินการเรียนการสอนด้วยความสนุกและมีชีวิตชีวา

2.1.3 พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน คือการเข้าร่วมกิจกรรมที่ผู้สอนกำหนดอย่างเต็มใจ ผู้เรียนกับผู้เรียนรู้จักคุ้นเคย และไว้วางใจกันและกัน มีการถามคำตอบ ตอบคำถาม และโต้แย้งกับผู้สอนและผู้เรียนอย่างมีเหตุผลและถูกต้องตามกาลเทศะ

2.2 บรรยากาศที่เป็นอิสระ คือ บรรยากาศที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระในการค้นคว้าความรู้ด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการค้นหาความรู้ และเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม ให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนและประสานความคิดร่วมกัน

2.3 บรรยากาศที่ท้าทาย คือ บรรยากาศที่ผู้สอนสร้างให้ผู้เรียนกระตือรือร้นสนใจติดตาม ค้นคว้าศึกษา เช่น การถามคำถามที่ต้องใช้ความคิด การค้นคว้า การถามเรื่องราวที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ของประเทศและโลก ทำให้การทำงานต้องอาศัยความพยายามในการค้นหาและทำให้สำเร็จตลอดจนสร้างบรรยากาศแข่งขันระหว่างบุคคล หรือระหว่างกลุ่ม เป็นต้น

2.4 บรรยากาศของการยอมรับนับถือ บรรยากาศที่ผู้เรียนยอมรับนับถือผู้สอนในฐานะเป็นผู้ให้ความรู้ และมีความสามารถทั้งด้านเนื้อหาและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่สามารถทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ และผู้สอนต้องยอมรับผู้เรียนในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีความสามารถ สติปัญญา ความถนัด ทักษะแตกต่างกัน โดยยอมรับในคุณค่าของผู้เรียนแต่ละคน และนำคุณค่าหรือความสามารถที่แตกต่างกันมาประสานความสัมพันธ์ให้เกิดประโยชน์

2.5 บรรยากาศของการควบคุม เป็นบรรยากาศที่ทำให้ผู้เรียนมีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัยในห้องเรียน โดยผู้เรียนมีหน้าที่รับผิดชอบงานของตน มีความตรงต่อเวลา ประพฤติปฏิบัติในห้องเรียนอย่างเหมาะสม ทั้งด้านการแต่งกาย ภาษาท่าทางมีความสุขภาพ และเป็นผู้สัมมาคารวะ

2.6 บรรยากาศของการกระตุ้นความสนใจ คือผู้สอนทำให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจเพื่อไปสู่เป้าหมายที่กำหนด ผู้สอนรู้จักให้การเสริมแรงเพื่อให้ผู้เรียนเพิ่มความถี่ของการมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์

บุญชม ศรีสะอาด (2524) ได้แบ่งบรรยากาศในชั้นเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วยพฤติกรรมของครู ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน ซึ่งจากบรรยากาศ 3 กลุ่มนี้ สามารถจัดเป็นด้านต่างๆ 6 ด้าน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วม (Involvement) หมายถึง การที่นักเรียนในห้องเรียนมีความตั้งใจ และแสดงความสนใจในกิจกรรมของชั้นเรียน เช่น การมีส่วนร่วมในการอภิปราย การร่วมทำกิจกรรมต่างๆ

2. ความผูกพันกันฉันท์มิตร (Affiliation) หมายถึง นักเรียนมีความรู้สึกและแสดงออกซึ่งความเป็นมิตรต่อกันและกัน เช่น การรู้จักคุ้นเคยกัน ช่วยกันทำงาน มีความพอใจ ที่ได้ทำงานร่วมกัน

3. การสนับสนุนจากครู (Teacher support) หมายถึงการแสดงออกของครูที่แสดงความสนใจต่อนักเรียน ใ่วางใจนักเรียน สนใจในความคิดของนักเรียน

4. การเน้นงาน (Task orientation) หมายถึง การจัดกิจกรรมของชั้นมุ่งให้บรรลุจุดมุ่งหมายทางวิชาการ ไม่ออกนอกเรื่องที่กำลังเรียนกำลังสอน

5. การแข่งขัน (Competition) หมายถึงการที่นักเรียนแข่งขันซึ่งกันและกันเพื่อให้ได้คะแนนสูง หรือได้รับการยอมรับ

6. ระเบียบและการมีระบบงาน (Order and organization) หมายถึงการเน้นการประพฤติปฏิบัติในชั้นด้วยลักษณะที่เป็นระเบียบ กิจกรรมต่างๆจัดไว้อย่างมีระบบ

สุมน อมรวิวัฒน์ (2530) ได้ศึกษาสภาพในปัจจุบันและปัญหาด้านการเรียนการสอนของครูประถมศึกษาไว้ สรุปได้ว่า บรรยากาศในชั้นเรียนต้องมีลักษณะทางกายภาพที่อำนวยความสะดวกต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สร้างความสนใจใฝ่รู้และศรัทธาต่อการเรียน นอกจากนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มนักเรียนและระหว่างครูกับนักเรียน ความรักและศรัทธาที่ครูและนักเรียนมีต่อกัน การเรียนที่รื่นรมย์ปราศจากความกลัวและวิตกกังวล สิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนได้ดี ดังนั้นจึงสามารถแบ่งประเภทของบรรยากาศในชั้นเรียนได้ 2 ประเภท คือ

1. บรรยากาศทางกายภาพหรือบรรยากาศทางด้านวัตถุ (Physical Atmosphere) หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายในห้องเรียนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย น่าดู มีความสะอาด มีเครื่องใช้ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมให้การเรียนของนักเรียนสะดวกขึ้น เช่น ห้องเรียนมีขนาดเหมาะสม แสงเข้าถูกทาง และมีแสงสว่างเพียงพอ กระจกหน้าต่างมีขนาดเหมาะสม โต๊ะเก้าอี้มีขนาดเหมาะสมกับวัยนักเรียน เป็นต้น

2. บรรยากาศทางจิตวิทยา (Psychological Atmosphere) หมายถึง บรรยากาศทางด้านจิตใจที่นักเรียนรู้สึกสบายใจ มีความอบอุ่น มีความเป็นกันเอง มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และมีความรักความศรัทธาต่อผู้สอน ตลอดจนมีอิสระในความกล้าแสดงออกอย่างมีระเบียบวินัยในชั้นเรียน

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ (2533) ได้แบ่งบรรยากาศการเรียนการสอนเป็น 2 ประเภท คือ บรรยากาศทางกายภาพ และบรรยากาศทางจิตใจหรือบรรยากาศทางจิตวิทยา

1. บรรยากาศทางกายภาพ ลักษณะห้องเรียนที่มีบรรยากาศทางกายภาพเหมาะสมควรเป็นดังนี้

1.1 ห้องเรียนมีสี่ส้าน่าดู เหมาะสม สบายตา อากาศถ่ายเทได้ดี สร้างพหุเหมาะปราศจากเสียงรบกวน และมีขนาดกว้างพอกับจำนวนผู้เรียน

1.2 ห้องเรียนควรมีบรรยากาศเป็นอิสระของการเรียนรู้ การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ตลอดจนการเคลื่อนไหวในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกประเภท

- 1.3 ห้องเรียนต้องสะอาดถูกสุขลักษณะ น่าอยู่ ตลอดจนมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย
- 1.4 สิ่งที่อยู่ภายในห้องเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ สื่อการเรียนการสอนประเภทต่างๆ สามารถเคลื่อนย้ายได้ และสามารถดัดแปลงให้เอื้ออำนวยต่อการสอน และการจัดกิจกรรมประเภทต่างๆ ได้
- 1.5 การจัดเตรียมห้องเรียนให้พร้อมต่อการสอนในแต่ละครั้ง เช่น ให้มีความเหมาะสมต่อการสอนวิธีการต่างๆ ตัวอย่างเช่น เหมาะต่อวิธีการสอนโดยกระบวนการกลุ่ม วิธีบรรยาย และวิธีการแสดงละคร เป็นต้น

2. บรรยากาศทางจิตใจหรือบรรยากาศทางจิตวิทยา มีดังนี้

2.1 บรรยากาศความคุ้นเคยหรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเป็นผู้ร่วมกันสร้าง ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ บุคลิกภาพของผู้สอน พฤติกรรมการสอนของผู้สอน พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน

2.2 บรรยากาศที่เป็นอิสระ คือบรรยากาศที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระในการค้นคว้าความรู้ด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการค้นหาความรู้และเน้นการทำงานเป็นทีมหรือเป็นกลุ่ม ให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ตลอดจนประสานความคิดร่วมกัน เป็นบรรยากาศที่จะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวาและสนุกสนาน

2.3 บรรยากาศที่ท้าทาย คือ บรรยากาศที่ผู้สอนสร้างให้ผู้เรียนกระตือรือร้นติดตาม ค้นคว้าศึกษา เช่น การถามคำถามที่ต้องใช้ความคิด การค้นคว้า การถามเรื่องราวต่างๆ

2.4 บรรยากาศของการควบคุม เป็นบรรยากาศที่ทำให้ผู้เรียนในห้องเรียนมีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัยของห้องเรียนและคามที่ผู้สอนเป็นผู้กำหนด โดยผู้เรียนมีหน้าที่รับผิดชอบงานของตน มีความตรงต่อเวลาในการส่งงาน มีสัมมาคารวะ ประพฤติปฏิบัติในทางเหมาะสมทั้งกาย วาจา และใจด้วย

2.5 บรรยากาศของการกระตุ้นความสนใจ คือ ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจเพื่อไปสู่เป้าหมายที่กำหนด และผู้สอนรู้จักการให้การเสริมแรง เพื่อให้ผู้เรียนเพิ่มความถี่ของการมีพฤติกรรมในทางพึงประสงค์

เทื่อน ทองแก้ว (2538) ได้ให้แนวคิดว่า สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของบุคคล บุคคลที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีย่อมปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองตามสภาพแวดล้อมไปในแนวทางที่ดี ในทางการศึกษาหรือการเรียนการสอนจึงได้เน้นให้มีการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้โดยรอบตัวผู้เรียน โดยเฉพาะการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนซึ่งจะมีอิทธิพลต่อนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง

จากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น สรุปได้ว่า ลักษณะของบรรยากาศในชั้นเรียนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน บรรยากาศที่ดีในชั้นเรียนจะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนมีความสุขสนุกสนาน ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดี มีความกระตือรือร้น ได้แสดงออก ได้คิด ได้ทำ รักการเรียน รู้กลุ่ม ส่งเสริมสนับสนุนให้การเรียนมีประสิทธิภาพ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียน

และระหว่างนักเรียนกับนักเรียน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่า บรรยากาศในชั้นเรียน นั้นส่งผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนมากน้อยเพียงใด โดยจากการประมวลเอกสารตามแนวคิดของ สุมณ อมรวิวัฒน์ พิมพันธ์ เดชะคุปต์ บุญชม ศรีสะอาด และบัลและโจนาธัน โซลิตี สรุปได้ว่าบรรยากาศในชั้นเรียน หมายถึง สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวผู้เรียนในห้องเรียน ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด สบายตา อากาศถ่ายเทได้ดี ปราศจากเสียงรบกวน สภาพแวดล้อมทางจิตวิทยา ได้แก่ การให้ความร่วมมือกันและกัน การไว้วางใจ การรู้จักคุ้นเคยกัน และสภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียนและระหว่างนักเรียนกับนักเรียน

2.2 คุณภาพครูที่ปรึกษา

การแสดงพฤติกรรมเป็นแบบอย่างของครู บิดามารดาและเพื่อนจัดเป็นสภาพแวดล้อมที่เป็นสิ่งเร้าภายนอกที่มีต่อพฤติกรรมของอินทรีย์ เนื่องจากมนุษย์สามารถเรียนรู้จากการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่น ดังนั้น พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์จึงได้รับอิทธิพลจากการสังเกตพฤติกรรมและผลของการแสดงพฤติกรรมของบุคคลอื่น และในการบำบัดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์หรือเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ สามารถจัดให้เกิดขึ้นได้โดยการจัดสถานการณ์ให้เกิดการเรียนรู้โดยอาศัยแบบอย่างพฤติกรรมจากบุคคลรอบข้าง (ผ่องพันธ์ เกิดพิทักษ์. 2536) ดังนั้นครูที่ปรึกษา ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายและแต่งตั้งจากผู้บริหารให้ทำหน้าที่ เป็นผู้ดูแลนักเรียนจำนวนหนึ่ง เป็นผู้ใกล้ชิดกับนักเรียนมาก มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือนักเรียน ช่วยพัฒนานักเรียนให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์ทั้งด้านวิชาการ ร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา และจิตใจ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือนักเรียน เมื่อพบปัญหา และอุปสรรคที่อาจจะเป็นสาเหตุทำให้ไม่ประสบความสำเร็จทางด้านศึกษาด้านการปรับตัวในการดำรงชีวิตในสถานศึกษาและด้านอื่นๆ จึงต้องมีบทบาทหน้าที่และคุณลักษณะที่เหมาะสม

1. คุณลักษณะของครูที่ปรึกษา

ครูที่ปรึกษาเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับนักเรียน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือนักเรียน เพราะการที่นักเรียนจะติดต่อกับครูที่ปรึกษานั้นมักจะคำนึงถึงคุณลักษณะของครูที่ปรึกษาที่สำคัญ การจัดการหาครูที่ปรึกษาที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมจะช่วยให้สามารถปฏิบัติหน้าที่เป็นไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ นักการศึกษาหลายคนมีความเห็นเกี่ยวกับครู คุณลักษณะของครูที่ปรึกษาไว้ดังนี้

สุวรรณ บุญย์เพิ่ม (2544) รวบรวมแนวคิดของอนันต์ อนันตรังสี ซึ่งเสนอแนะคุณลักษณะของครูที่ปรึกษา สรุปได้ดังนี้

1. เคยทำการสอน
2. มีประสบการณ์
3. เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ที่ดี และสามารถร่วมทำงานกับผู้อื่นได้ดี

4. เป็นผู้มีความสามารถในการให้คำปรึกษา
5. มีบุคลิกภาพที่ดี และปรับตัวเองได้ดี
6. เป็นผู้ที่ปราศจากอคติต่างๆ
7. เป็นผู้ที่สนใจช่วยเหลือผู้อื่น เป็นผู้มีเมตตากรุณา
8. เป็นผู้รักการศึกษาค้นคว้า อุทิศเวลาให้แก่การทำงานและเป็นผู้ที่รู้จัก

ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

ศุภชัย สํารานพิศ (2536) กล่าวถึงคุณลักษณะของครูที่ปรึกษาที่ดีไว้ดังนี้

1. ผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีความรับผิดชอบสูง
2. มีความเมตตากรุณา ใจกว้าง และรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน
3. มีความรู้กว้างขวางและทันต่อเหตุการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
4. มีความจริงใจและเห็นใจผู้อื่น
5. มีเหตุผลและมีความสามารถในการแก้ปัญหา
6. ไวต่อการรับรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆได้รวดเร็ว
7. มีหลักจิตวิทยาในการให้คำปรึกษาและมีจรรยาบรรณครูที่ปรึกษา
8. มีความประพฤติเหมาะสมที่จะเป็นแบบอย่างที่ดี
9. มีประสบการณ์ในหน้าที่งานครูที่ปรึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2546) สรุปความคิดเห็นของ สมลักษณ์ พรหมมีเนตร และ ฉันทนา จันทร์บรรจง เกี่ยวกับคุณสมบัติของครูที่ปรึกษาไว้ดังนี้

1. คุณสมบัติด้านบุคลิกภาพ ได้แก่ มีสุขภาพกายสุขภาพจิตดี ร่าเริง ยิ้มแย้ม แจ่มใส แต่งกายสุภาพเรียบร้อย มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ สุขุมรอบคอบ อ่อนโยนและเข้มแข็ง มารยาทเรียบร้อย มีความมั่นใจในตนเองและให้เกียรติผู้อื่น

2. คุณสมบัติด้านมนุษยสัมพันธ์ ได้แก่ ใจกว้างยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน สามารถถ่ายทอดความรู้สึกลงให้นักเรียนเข้าใจได้ สังเกตการณ์รับรู้และเข้าใจปัญหาต่างๆได้รวดเร็ว มองนักเรียนในแง่ดีมีเหตุผล ควบคุมอารมณ์ได้ดี ใช้คำพูดสุภาพเหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล และสามารถแก้ปัญหาด้วยความสุขุมรอบคอบ

3. คุณสมบัติด้านคุณธรรมและความประพฤติ ได้แก่ มีความเสียสละ มีความรับผิดชอบ กระตือรือร้นต่อการปฏิบัติหน้าที่ครูที่ปรึกษา มีความเมตตากรุณาต่อศิษย์ มีความยุติธรรม แก่นักเรียนอย่างเสมอภาคและปฏิบัติตนต่อนักเรียนอย่างทัดเทียมกัน มีความประพฤติเหมาะสมเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน เอาใจใส่แก่นักเรียนทั้งในและนอกโรงเรียน มีความเห็นอกเห็นใจ ให้โอกาสและไม่ซ้ำเติมนักเรียนที่ทำผิด

4. คุณสมบัติด้านความรู้ความสามารถ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและสิทธิเด็ก จิตวิทยาพัฒนาการของนักเรียนและหลักการให้คำปรึกษา ระเบียบปฏิบัติและข้อบังคับของโรงเรียน หลักสูตรและการเรียนการสอน มีความรู้กว้างขวางในเหตุการณ์ปัจจุบัน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มีข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาต่อการอาชีพที่ทันสมัย มีความสามารถในการจัดกิจกรรมส่งเสริมศักยภาพและกิจกรรมป้องกันแก้ปัญหาต่างๆของนักเรียน

5. คุณสมบัติด้านจรรยาบรรณ ได้แก่ รักษาความลับของนักเรียน คำนึงถึงสวัสดิภาพและไม่ทำการใดๆที่จะก่อให้เกิดผลเสียแก่นักเรียน มีความจริงใจและเต็มใจให้ความช่วยเหลือนักเรียนอย่างสุดความสามารถ ไม่วิพากษ์วิจารณ์ทั้บถอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลและสถาบันอื่น อุทิศเวลาเพื่องานครูที่ปรึกษา และตรงต่อเวลา

จากการศึกษาลักษณะของครูที่ปรึกษาจะเห็นว่าครูที่ปรึกษาเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียน ช่วยพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้ที่สมบูรณ์ทั้งด้านวิชาการ ร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา และจิตใจ ดังนั้นครูที่ปรึกษาจึงต้องมีบทบาทสำคัญในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จึงสรุปคุณลักษณะของครูที่ปรึกษาได้ดังนี้

1. มีบุคลิกภาพที่ดี คือ มีท่าทางเป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส อ่อนน้อม อารมณ์ดี
2. มีทัศนคติที่ดี คือ ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล มองโลกในแง่ดี เห็นคุณค่าศักยภาพของบุคคล และเชื่อว่าทุกปัญหามีทางแก้ไขได้
3. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี คือ รู้จักปรับตัวเข้ากับผู้อื่นและสามารถติดต่อประสานสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ดี
4. มีจรรยาบรรณ คือ มีความศรัทธา รับผิดชอบต่อหน้าที่ในงานของตน
5. มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ คือ สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี ตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยเหตุผล เข้าใจผู้เรียนและพร้อมที่จะให้อภัย มีความยืดหยุ่นและยินดีรับฟังปัญหา
6. มีความเมตตา เอาใจใส่ดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด

2. บทบาทหน้าที่ครูที่ปรึกษา

ครูที่ปรึกษาเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนในโรงเรียนซึ่งได้รับมอบหมายให้ดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีอิทธิพลต่อความคิด ความรู้สึก และความประพฤติของนักเรียน มีผู้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ครูที่ปรึกษาไว้ดังนี้

วัฒนา พัชราวนิช (2542) กล่าวว่า ครูที่ปรึกษาหมายถึงครูที่ทำหน้าที่คล้ายๆกับครูประจำชั้นถือว่าเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด มีหน้าที่รับผิดชอบนักเรียนกลุ่มหนึ่งซึ่งโรงเรียนจัดให้โดยเฉพาะการอบรมบ่มนิสัยให้ประพฤติตนเป็นคนดีและหมั่นศึกษาเล่าเรียน ให้คำปรึกษาทั้งเป็นกลุ่มและเป็นรายบุคคล โดยมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

นักเรียน

สมาชิกของกลุ่ม

คุณค่าและสมควรที่จะให้ความเคารพนับถือ

ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือกับฝ่ายอื่นๆในโรงเรียน

พฤติกรรมของนักเรียนทุกคน

ความสมัครใจ

ของนักเรียนที่เรียนไปจนถึงขีดความสามารถของแต่ละบุคคล

พฤติกรรมของนักเรียน และการแสวงหาแนวทางในการช่วยเหลือนักเรียนเมื่อเกิดปัญหา

แนว นักสังคมสงเคราะห์ แพทย์หรือจิตแพทย์

ส่วนร่วมในการเลือกกิจกรรมของนักเรียนอย่างใกล้ชิด

และความต้องการของแต่ละบุคคล

ปัญหาส่วนตัวและสังคม ปัญหาอาชีพ รวมทั้งปัญหาอื่นๆ เป็นต้น

เกิดขึ้นในอนาคต และเตรียมตัวให้พร้อมที่จะรับสถานการณ์ทุกๆด้านโดยไม่หวั่นกลัวต่ออิทธิพลใดๆ

1. ทำหน้าที่สำรวจความต้องการของนักเรียนในกลุ่มเพื่อเสนอฝ่ายบริหาร

2. วางแผนกับฝ่ายบริหาร ฝ่ายแนะแนว และฝ่ายอื่น เพื่อให้ความช่วยเหลือ

3. สร้างบรรยากาศอันดีงามให้นักเรียนรู้สึกมีเสรีภาพที่จะแสดงออกในฐานะเป็น

4. สร้างบุคลิกภาพของตนเองให้เป็นที่ยอมรับของนักเรียน ทำให้นักเรียนเห็น

5. จัดสภาพแวดล้อมต่างๆภายในโรงเรียนให้เหมาะสมกับสภาพการเรียนการสอน

6. สร้างความอบอุ่นใจ สนับสนุนคั้นเคยให้กับนักเรียน และทำหน้าที่สังเกต

7. สนับสนุนให้นักเรียนในกลุ่มได้มีโอกาสสรุุมกิจกรรมต่างๆของโรงเรียนด้วย

8. จัดสอนซ่อมเสริมให้กับนักเรียนที่เรียนอ่อน และช่วยพัฒนาความสามารถ

9. จัดรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียนแต่ละคน เพื่อนำมาใช้ในการศึกษา

10. จัดส่งนักเรียนไปขอความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ เช่น นักแนะ

11. จัดกิจกรรมต่างๆให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล และมี

12. ติดต่อกับผู้ปกครองสม่ำเสมอในการร่วมกันแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับตัวนักเรียน

13. ให้ข้อเสนอแนะต่างๆแก่นักเรียนในกลุ่มที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ

14. ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่กับฝ่ายแนะแนว อันเป็นประโยชน์แก่นักเรียน

15. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิชาเรียนกับวิชาชีพ ซึ่งนักเรียนจะนำไปใช้ในอนาคต

16. ช่วยเหลือให้คำแนะนำทุกๆด้านที่นักเรียนมาปรึกษา เช่น ปัญหาการศึกษา

17. ช่วยให้นักเรียนมีกำลังใจในการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่างๆอันจะต้อง

18. ช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าและข้อบกพร่องของตนเอง แล้วพยายามเสริมคุณค่าที่มีอยู่ให้พัฒนาไปเรื่อยๆ และหาทางแก้ข้อบกพร่องของตัวเอง

19. ยินดีให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกตลอดเวลาด้วยความเต็มใจ
กษมา วรวรรณ ณ ออยุธยา (2538) จากหน้าที่และบทบาทของครูที่ปรึกษาที่ต้องการประสานสัมพันธ์กับบุคคลด้วยตัวนักเรียน เพื่อนร่วมงาน และบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

1. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียน
2. รับผิดชอบกิจกรรมโฮมรูม
3. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียนและบันทึกในระเบียบเนสสม
4. ให้คำปรึกษาช่วยเหลือนักเรียนในการแก้ปัญหาต่างๆ
5. ร่วมมือกับผู้ปกครองในการช่วยเหลือนักเรียน

วัลภา เทพหัสติน ณ ออยุธยา (2535) ได้ให้ความหมายของการปฏิบัติหน้าที่ของครูอย่างมีประสิทธิภาพไว้ดังนี้

1. ด้านวิชาการ ให้คำแนะนำวิธีการเรียนในระบบหน่วย
2. ด้านการปรับตัวแก่สภาพแวดล้อม เพื่อสถานศึกษา
3. การพัฒนาความพร้อมเพื่อเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์
4. ด้านการเงิน ควรศึกษาระเบียบเรื่องทุนเพื่อให้ความช่วยเหลือ
5. ด้านวินัย อบรมสั่งสอนเมื่อมีการกระทำผิด
6. ด้านปัญหา ต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เล่าถึงปัญหาเพื่อหาทางแก้ไข

คุณลักษณะของครูที่ปรึกษา มีความสัมพันธ์กับการให้บริการของครูที่ปรึกษาเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อกำหนดให้ครูที่ปรึกษาเป็นอย่างไร ก็ต้องจัดหาครูที่ปรึกษาที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมได้ตามนั้น ส่งผลให้ครูที่ปรึกษาควรเป็นบุคคลที่มีลักษณะที่ดี และเหมาะสมเพื่อช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ดำเนินไปด้วยดี และมีประสิทธิภาพ เพราะการติดต่อของนักเรียนมักจะคำนึงถึงคุณลักษณะของครูที่ปรึกษาเป็นสำคัญ ดังนี้

Muller (1961) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของครูที่ปรึกษาไว้ดังนี้

1. จะต้องสนใจนักเรียนในความรับผิดชอบ
2. ต้องเป็นผู้มีความสามารถ แนะนำการเลือกวิชาเรียนของนักศึกษา
3. ต้องมีความรู้ ความสามารถเพียงพอที่จะช่วยในสิ่งที่นักเรียนต้องการ
4. ให้คำปรึกษาทางวิชาการได้เป็นอย่างดี
5. ควรได้ศึกษาโปรแกรมการเรียนของนักเรียนในความรับผิดชอบเพราะนักเรียนต้องการคำแนะนำที่ดีเกี่ยวกับการเรียนของเขาเอง

จากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะอาจารย์ที่ดีและของอาจารย์ที่ปรึกษา พอจะสรุปได้ว่าคุณลักษณะของอาจารย์ที่ปรึกษาที่มีประสิทธิภาพและเป็นที่ต้องการควรมีลักษณะดังนี้

1. มีความเป็นมิตร
2. เป็นที่น่าไว้วางใจ
3. รักษาความลับได้
4. มีความเข้าใจตนเองและบุคคลอื่น
5. มีความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น
6. ปรับตัวและพัฒนาตนเองได้ดี
7. ให้เกียรติบุคคลอื่นว่ามีคุณค่า และคิดว่าบุคคลอื่นสามารถพึ่งตนเองได้
8. ความเป็นตัวของตัวเอง
9. ศรัทธาในตนเอง
10. ใจกว้าง ยอมรับความคิดของบุคคลอื่น
11. ทนต่อความขัดแย้งต่างๆได้
12. เป็นคนมีชีวิตชีวา
14. มีความสนใจในเหตุการณ์ต่างๆรอบตัว
15. มีความจริงใจ
16. มีความสามารถที่จะคิดอย่างมีเหตุผลและมีระบบ
17. มีความรับผิดชอบ
18. มีเมตตา
19. มีความสุขุม
20. ตระหนักในค่านิยมของตนเอง และเข้าใจในค่านิยมของบุคคลอื่น
21. มีความเสียสละ ฯ

5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุของระดับ

ศุภวรรณ ทรงอำนาจคุณ (2548) ได้ศึกษาอิทธิพลของความเป็นผู้ประกอบการที่มีต่อการสร้างสรรค์ทางปัญญาและการบริการของภาควิชาในมหาวิทยาลัย การประยุกต์โมเดลสมการโครงสร้างของระดับแบบอิทธิพลย้อนกลับ ด้วยโปรแกรม Mplus 2.13 และ LISREL 8.52 กลุ่มตัวอย่าง คือ อาจารย์และหัวหน้าภาควิชาจำนวน 668 คน ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายชั้นตอนจากมหาวิทยาลัยรัฐบาลและเอกชน 18 แห่ง เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามจำนวน 1 ชุด ปรับข้อมูลระดับบุคคลให้เป็นข้อมูลระดับภาควิชาและคณะวิชาได้ทั้งสิ้น 433 ภาควิชา และ 92 คณะวิชา ผลการวิจัยพบว่า (1) ความเป็นผู้ประกอบการของภาควิชาและคณะวิชากลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับปานกลาง และการสร้างสรรค์ทาง

ปัญหาและการบริการของภาควิชากลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน (2) โมเดลการวิจัย มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ไม่ว่าจะวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม Mplus หรือ LISREL เมื่อเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์จากทั้งสองโปรแกรมพบว่า น้ำหนักองค์ประกอบและอิทธิพลทางตรง ที่ได้จากโปรแกรม Mplus และ LISREL ส่วนใหญ่มีความแตกต่างกันในด้านขนาด แต่มีความเหมือนกันในด้านทิศทางความสัมพันธ์และนัยสำคัญทางสถิติ

เอมอร อังกาพย์ (2549) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของการพัฒนาครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน : การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างพระหุระดับ โดยใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ด้วยโปรแกรม Mplus 2.13 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูผู้สอน 720 คน และผู้บริหาร 321 คน จาก 321 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามจำนวน 2 ฉบับ ได้แก่ แบบสอบถามครูผู้สอนและแบบสอบถามผู้บริหาร ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย (1) ตัวแปรทำนายระดับบุคคล ได้แก่ ภูมิหลังของบุคคล แรงจูงใจ ความต้องการพัฒนา (2) ตัวแปรทำนายระดับโรงเรียน ได้แก่ การพัฒนาครูด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ด้านพัฒนาสื่อการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ และด้านการทำวิจัยในชั้นเรียน ผลการวิจัยพบว่า (1) การพัฒนาครูทั้ง 5 ด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทั้ง 5 ด้าน (2) โมเดลสมการโครงสร้างพระหุระดับของการพัฒนาครูมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ภัทราวดี มากมี (2552) ได้ศึกษาเรื่อง พัฒนารูปแบบการวัดประสิทธิผลองค์การ สำหรับ คณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ : การประยุกต์ใช้การวิเคราะห์เชิงสาเหตุพระหุระดับ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุระดับบุคคลและระดับสาขาวิชาที่มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ในประเทศไทยกลุ่มตัวอย่างระดับสาขาวิชาจำนวน 132 สาขาวิชา และระดับบุคคลจำนวน 991 คน โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์ดังนี้

1) การวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของรูปแบบการวัดตัวแปรแฝง ประสิทธิผลคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (confirmatory factor analysis)

2) การวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์พระหุระดับ โดยวิเคราะห์หาค่าสหสัมพันธ์ภายในชั้น (intraclass correlation; ICC)

3) วิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความตรงของรูปแบบการวัดประสิทธิผลเชิงสาเหตุพระหุระดับ

3.1 วิเคราะห์เฉพาะรูปแบบเชิงสาเหตุของตัวแปรระดับบุคคล

3.2 วิเคราะห์เฉพาะรูปแบบเชิงสาเหตุของตัวแปรระดับสาขาวิชา

3.3 วิเคราะห์รูปแบบเชิงสาเหตุพระหุระดับ

ผลการวิเคราะห์พบว่า รูปแบบเชิงสาเหตุพหุระดับประสิทธิผลองค์รวมสำหรับคณะ
ครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2 = 702.030$, $df = 371$,
ดัชนี CFI = 0.980, TLI = 0.972, RMSEA = 0.030, SRMRw = 0.027 SRMRB = 0.097 และ $\chi^2 / df = 1.892$)

Prince of Songkla University
Pattani Campus